

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

Suat DONUK

Doç. Dr., Manisa Celal Bayar
Üniversitesi
suatdonuk@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0206-2988>

Seyyid Ahmed Cezbî'nin Manzum *Makâlât*'ı

Seyyid Ahmed Cezbî's Verse "Makâlât"

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 23.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 10.07.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2023

Atıf/Citation

DONUK, S. (2023) Seyyid Ahmed Cezbî'nin Manzum *Makâlât*'ı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1568-1616. <https://doi.org/10.34083/akaded.1319055>

DONUK, S. (2023). Seyyid Ahmed Cezbî's Verse "Makâlât". *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 1568-1616. <https://doi.org/10.34083/akaded.1319055>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.

This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Öz

Yazma eser kütüphanelerinde *Makâlât* adını taşıyan çok sayıda kitap bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmını mutasavvıf bir yazar tarafından tasavvufi bilgi ve nasihatler vermek için yazılmış olanlar meydana getirmektedir. Bu nitelikteki eserlerden biri Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Makâlât*'ıdır. Manzum bir eser olan *Makâlât*, Himmetzâde Şeyh Bahaeddin'in torunu Ahmed Cezbî Efendi tarafından kaleme alınmıştır. *Makâlât*'ın yazılış tarihi belli değildir. Eser, makâlât adı verilen bölümlerden meydana gelmiştir. Eserde on dokuz makâlât bulunmaktadır. Makâlâtlar gazel nazım şekline benzer biçimde oluşturulmuştur. 25 dördlük, 277 beyit olmak üzere toplam 302 birimden örülüdür. Tüm manzumelerde aruz vezni kullanılmıştır. Şairin aruz ve kafiye tatbikinde ciddi kusurlar vardır. On dördüncü makâlâta Ahmed Cezbî'nin dedesi ve şeyhi olan Himmetzâde Şeyh Bahaeddin, on dokuzuncu makâlâta ise Bayramiye ve Halvetiye tarikat şeyhleri silsilesi hakkında bilgiler verilmiştir. Diğer bölümlerde insanın üstün varlık oluşu, gönün kutsallığı, nefsin kötülüğü, insan-ı kamil mertebesine bir şeyh yardımı ile ulaşılabilceği, suretin değil siretin önemli olduğu gibi tasavvuf inançları izah edilmiştir. Tevhid, tarikat, hakikat, nefs-i emmare, vahdet-i vücud vb. tasavvufi terimler açıklanmıştır. Tasavvufi bilgilerin verildiği yerlerde dil ağır iken müritlere seslenen dizelerde nispeten sade bir dil kullanılmıştır. Bu makalede Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Makâlât* adlı manzum eseri şekil, muhteva ve dil ile üslup bakımlarından tanıtılmış, *Makâlât*'ın iki nüsha üzerinden kurulmuş tenkitli metni ilim âlemiyle paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Makâlât, Seyyid Ahmed Cezbî, Tasavvufi Şiir.

Abstract

There are many books called Makâlât in manuscript libraries. A significant part of them is composed of those written by a sufi writer to give sufi information and advice. One of the works of this nature is Seyyid Ahmed Cezbi's Makâlât. This work in verse was written by Ahmed Cezbî, the grandson of Himmetzâde Şeyh Bahaeddin. The date of its writing is unknown. It is made up of sections called makâlât. There are nineteen articles in the work. The articles were created in a similar way to the ghazal verse form. It is knitted from a total of 302 units, including 25 quatrains and 277 couplets. Prosody meter is used in all poems. There are serious flaws in the poet's application of prosody and rhyme. In the fourteenth makâlât, information is given about Himmetzâde Şeyh Bahaeddin, who was the grandfather and sheikh of Ahmed Cezbi, and in the nineteenth makâlât, information about the lineage of Bayramiye and Halvetiye sect sheikhs. In other chapters, Sufi beliefs such as the supreme being of man, the sanctity of the heart, the evil of the soul, the attainment of the perfect human being with the help of a sheikh, and the importance of the image, not the form, are explained. Tawhid, sect, truth, nafs-i emmare, unity of existence, etc. Sufi terms are explained. The disciples were advised to abandon heedlessness, to join a sheikh, to engage in worship, dhikr and suffering, to destroy their souls in the fire of love, to find

the gem in themselves, to enter the path of Truth and reach the Truth. While the language was heavy in places where Sufi information was given, a relatively plain language was used in the lines addressed to the disciples. In this article, Seyyid Ahmed Cezbî's poetic work named Makâlât has been introduced in terms of form, content, language and style, and the critical text of Makâlât, which has been established in two copies, has been shared with the world of science.

Keywords: Makâlât, Seyyid Ahmed Cezbî, Sufi Poetry.

Giriş

Makâlât; Arapça “söz, konuşma, öğreti, doktrin, tez, bilimsel inceleme, yazı, yazılı şey” anlamlarına gelen “makâl” ve “deneme, yazı, tek bir bahis üzerine kaleme alınan şey” manalarına gelen “makâle” kelimelerinin çoğulu olduğu gibi (Mutçalı, 1995, s. 736) müstakil olarak “sözler, gazete veya dergide çıkan yazılar” anlamlarını taşımaktadır (Devellioğlu, 2008, s. 573). Makâlât, aynı zamanda Ehl-i Sünnet dışındaki fırkalara mensup şahısların, İslam toplumunda Hz. Peygamber sonrasında meydana gelen siyasi ve itikadî tartışmalar hakkında kendi görüşlerini açıklamak, mezhebini savunmak ya da başka kişi ve fırkaların görüşlerini reddetmek ve eleştirmek amacıyla kaleme aldıkları eserler anlamında mezhepler tarihi terimidir (Kutlu, 2013, s. 31). Yurt içi ve yurt dışı yazma eser kütüphanelerinde ismi *Makâlât* olan çok sayıda Türkçe kitap bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu mensur biçimde yazılmışken bir kısmı da manzum şekilde kaleme alınmıştır.

Makâlât ismi taşıyan eserler incelendiklerinde bunların genellikle herhangi bir konuda söylecek sözleri bulunan yazarların düşüncelerini paylaşmak için yazdıkları, fikri yönü baskın metinler oldukları görülmektedir. Günümüz makalesini andıran bu tür düşünceye dayalı yazılarda yazar belirli ve sınırlı bir konuda görüşlerini dile getirip sahip olduğu bilgileri paylaşır. Örneğin İbn Sadreddin nisbesiyle tanınan Mehmed Emin b. Sadreddin eş-Şîrvânî (ö. 1036/1627) *Makâlâtü Ehlî'l-ilm ve'l-Mezâhibi'l-muhtelifeti li-Tava'ifi'l-ümem* adlı eserinde çeşitli milletlerin inançları ve İslam'a mensup toplulukların muhtelif mezhepleri hakkında bilgi vermiştir (Fırlı, 1981, s. 250). Es'ad Efendi isimli bir yazar *Makâlât-ı Seb'a Aşer* adlı eserinde ehl-i yakîn muhakkiklerinin itikadlarından bazılarını mes'ele başlığı ile ele alıp açıklamıştır (Es'ad, yz, 77b). Ali Ulvi Baba'nın (ö. 1951) *Bektaşilik Makâlâtı* adlı eseri Ahmed Rıfkı'nın (ö. 1935) *Bektaşî Sırrı* adlı kitabının uyandırdığı önyargıları izale etmek maksadıyla kaleme alınmıştır (Kasap ve Günaydın, 2005, s. 252). Giritli İbrahim Edhem Efendi'nin (ö. [?]) *Makâlât-ı Hikemiyye*'si ise Hz. Ali'ye ait olduğu iddia edilen sözler ve bu sözlerin açıklamasından meydana gelmiştir (Şahin Koç, 2008, s. 3).

Makâlâtın taşıdığı anlamlardan biri olan “sözler” oldukça geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Bu geniş anlamsal kapsamın etkisiyle başka bir türe dahil edilebilecek eserler

bazen “Makâlât” olarak isimlendirilmiştir. Örneğin Anadolu’da yaşamış ilk Türk mutasavvıflardan Kemal Ümmî'nin (ö. 880/1475) *Divan*'ı bazı kaynaklarda *Makâlât-ı Kemal Ümmî* biçiminde geçmektedir (Aktan, 2006, s. 100). Priştineli Begzâde Nureddin Nûrî'nin (ö. [?]) *Divan*'ı *Makâlât* adıyla da anılmaktadır (Egüz, 21.03.2023). Abdülkerim b. Şeyh Musa'nın (ö. 962/1555'ten sonra) Horasan erenlerinden Seyyid Harun'un (ö. 720/1320) menkıbevi yaşantısını anlattığı, dolayısıyla menakıpname türüne giren eseri *Makâlât-ı Seyyid Harun Veli* biçiminde isimlendirilmiştir (Değerli, 2014, s. 127). Yine aynı nedenle bazı sanatçılar kendi yaşantısı hakkında bilgi verdikleri eserlere de *Makâlât* adını verebilmiştir. Nitekim Varvari Ali Paşa'nın (ö. 1058/1648) özyaşam öyküsünü anlattığı eser *Makâlât* adını taşımaktadır (Gökalp, 2006, s. 111).

Yazma eser kütüphanelerimizde *Makâlât* adıyla kayıtlı tasavvufî içerikli önemli sayıda kitap da bulunmaktadır. Söz konusu bu eserler mutasavvıf bir yazar tarafından yazılmak; tasavvuf hakkında bilgiler, dinî, ahlakî ve tasavvufî nasihatler içermek özelliklerini taşımaktadır. Hacı Bektâş-ı Veli'ye (ö. 669/1271 [?]) atfedilen *Makâlât* adlı Arapça meşhur eserin tercümesi olan Hatiboğlu'nun (ö. 838/1435'ten sonra) *Bahrü'l-hakâik*'inde iman, şeriat, tarikat, marifet, hakikat vb. tasavvufî terim, kavram, olgu ve uygulamalar izah edilmiş, tasavvuf yoluna giren müridin yerine getirmesi veya kaçınması gerekenler açıklanmıştır (Erkan, 21.03.2023). Gülşenî-i Saruhânî'nin (ö. 888/1483'ten sonra) çeşitli hikâye ve makaleler yardımıyla tasavvufî, dinî ve ahlakî konulara yer verip öğütlerde bulunduğu *Râz-nâme*'si *Makâlât* ismiyle bilinmektedir (Turan, 21.03.2023).

Tasavvuf yoluna girmiş müritlere tasavvuf felsefesini öğretmek ve dinî, ahlakî ve tasavvufî öğütler vermek amacıyla yazılmış *Makâlât* adlı eserlerden biri de Himmetzâde Torunu Seyyid Ahmed Cezbî (ö. 1245/1829-30) tarafından kaleme alınmıştır. On dokuz bölümden oluşan *Makâlât-ı Seyyid Ahmed Cezbî*'nin kayıtlara geçen iki yazma nüshası bulunmaktadır. Bu makalede Seyyid Ahmed Cezbî'nin manzum *Makâlât*'ı tanıtılacak, *Makâlât*'ın iki nüsha üzerinden kurulmuş tenkitli metni ilim alemiyle paylaşılacaktır.

1. *Makâlât-ı Seyyid Ahmed Cezbî*

1.1. Adı

Seyyid Ahmed Cezbî metin içerisinde eserin adı hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Eserin başlığı Ankara Milli Kütüphane no. 06 Mil Yz A 9295/1 yazmasında¹ “Der-makâlât-ı ene'l-fakîr es-Seyyid Ahmed Cezbî Mîr Hafîd-i Himmetzâde (vr. 1b)”, no. 06 Mil Yz A 1783 nüshasında² ise “Der-makâlât-ı Melâmet Sırr-ı Nush-ı Ehl-i Dil (vr. 34a)” biçimindedir. Müellif tarafından yazıldığı anlaşılan ilk başlıktaki “ene'l-fakîr” tevazu ibaresi ve müellifin ayrıntılı künyesi olan “Mîr Hafîd-i Himmetzâde” nisbesi çıkartılıp başlık sadeleştirildiğinde eserin ismi *Makâlât-ı Seyyid*

¹ Bu nüsha bundan sonra M1 biçiminde kısaltılacaktır.

² Bu nüsha bundan sonra M2 biçiminde kısaltılacaktır.

Ahmed Cezbî olacaktır. Bu ismin günümüzdeki karşılığı ise Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Makâlât*'ıdır.

1.2. Yazarı

Makâlât, M2 nüshasında Himmetzâde Torunu Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Câmi'ü's-silsile*, *Kenzü'l-esrâr*, *Şükûfenâme* ve *Kenzü'l-etvâr* adlı eserleriyle birlikte yer almaktadır. Eser başlığının "Der-makâlât-ı ene'l-fakîr es-Seyyid Ahmed Cezbî Mîr Hafîd-i Himmet-zâde", on beşinci makale başlığının "Der-makâlât-ı Hamse 'Aşer 'an-Vasfî Peder-i Büzürgüm 'Azîzüm Şeyh Bahâ'e'd-dîn Himmet-zâde (6b M1)" biçiminde olması *Makâlât*'ın yazarının Seyyid Ahmed Cezbî Efendi olduğunu ifade etmektedir. Eser boyunca;

Gözin aç Cezbî-i bî-çâre evvel râha nâzır ol
O râhdan her seher ol sûret-i Rahmân olur peydâ (2a M1)

İrürsün âdemiyyet ile menzilgâh-ı 'ulyâyâ
O menzilden mu'ayyen Cezbî didâr olur peydâ (2a M1)

örneklerinde görüleceği üzere on dokuz farklı yerde Cezbî mahlasının kullanılması *Makâlât*'ın Seyyid Ahmed Cezbî'ye ait olduğunu teyit etmektedir.

Son zamanlarda Himmetzâde Torunu Seyyid Ahmed Cezbî'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi veren makaleler (Donuk, 2019a; agy., 2019b; agy., 2020; Alvan, 2022) yazılmıştır. Tekrara düşmemek adına burada Ahmed Cezbî'nin yaşam öyküsüne yer verilmeyecektir.

1.3. Yazılış Tarihi

Seyyid Ahmed Cezbî, *Makâlât*'ta herhangi bir tarih bildirmemektedir. Eserin muhtevası tasavvufî malumat ve öğütler olduğu için eserin yazılış tarihi hakkında tahmin yürütmeye imkân tanıyacak bir ifade de yer almamaktadır. Bu nedenle *Makâlât*'ın yazılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bu bağlamda genel bir ifadeyle eserin Şeyh Ahmed Cezbî'nin ölüm senesi olan 1245/1829-30'dan önce yazıldığı söylenebilir.

1.4. Yazma Nüshaları

Makâlât-ı Seyyid Ahmed Cezbî'nin şimdiye kadar tespit edilebilen iki yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ilki Külliyyat-ı Seyyid Ahmed Cezbî olarak nitelenebilecek bir mecmua olan Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları no. 06 Mil Yz A 1783 (M2) nüshasıdır. Bu nüsha *Makâlât*'ın sadece son bölümü olan *Makâlât-ı İhdâ İşrîn*'i içermektedir (Bu nüshanın tavsifi için bk. Donuk, 2019b: 394).

Makâlât'ın tam metni Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları no. 06 Mil Yz A 9295/1 (M1) nüshasında bulunmaktadır. M1 nüshası 152 x 105 mm. ölçülerinde,

altın yıldız zencirekli kahverengi meşin ciltlidir. Kâğıdı su yolu filigranlıdır. Hattı özensiz bir taliktir. 67 varaktan meydana gelen yazma Ahmed Cezbî'nin *Divañçe*'sini de içermektedir. *Makâlât* 1b-11b; *Divañçe* 12b-53a varakları arasındadır.

1.5. Şekil Özellikleri

Makâlât-ı Seyyid Ahmed Cezbî "makâlât" adı taşıyan bölümlerden oluşmaktadır. Bölümlere "Der-makâlât-ı Sâni (2. Makâlât Hakkında)", "Der-makâlât-ı Sâlis (3. Makâlât Hakkında)" örneklerinde görüleceği üzere sayılar verilmiştir. *Makâlât*'ın son bölümü "Der-makâlât-ı İhdâ 'İşrîn (21. Makâlât Hakkında)" ismini taşımaktadır. Ancak başlıklar listelendiğinde toplam on dokuz bölüm olduğu görülmektedir. Eserde sekizinci ve on sekizinci bölümlerin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Eserin kompozisyonunda herhangi bir eksiklik bulunmadığı için eksikliğin bölümlere yanlış biçimde sayı verilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Makâlât'taki manzumeler gazel nazım şekline benzer biçimde oluşturulmuştur. Bunlar aruz vezniyle, beyit ve dörtlük nazım birimleriyle meydana getirilmiştir. Manzumeler'in 17'si beyitlerden, 2'si dörtlüklerden oluşturulmuştur. 25 dörtlük, 277 beyit olmak üzere toplam 302 nazım biriminden örülüdür. En hacimli bölümü 61 beyit ile "Der-makâlât-ı İhdâ 'İşrîn" adını taşıyan son makâlâttır. Bunu 29 beyitle "Der-makâlât-ı Tis'a 'Aşer" takip etmektedir. Aruz kalıpları içerisinde 9 manzumeyle en çok *Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Bunu 5 manzume ile *Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün* kalıbı takip etmektedir. Dörtlüklerin kafiyeye dizilişi koşma, beyitlerin kafiyeye dizilişi gazel nazım şekillerine benzer biçimdedir. *Makâlât*'ın şekil hususiyetlerini bir tablo üzerinde şu şekilde göstermek mümkündür:

Sıra no	Başlığı	Vezin Kalıbı	Nazım Birimi	Birim Sayısı	Kafiyesi
1	Der-makâlât-ı Ene'l-fakîr es-Seyyid Ahmed Cezbî Mîr Hafîd-i Himmet-zâde	<i>Mefâ'ilün/mefâ'ilün/ mefâ'ilün / mefâ'ilün</i>	Beyit	16	aa / xa / xa... ...âr olur peydâ
2	Der-makâlât-ı Sâni	<i>Mefâ'ilün/mefâ'ilün/ mefâ'ilün / mefâ'ilün</i>	Beyit	15	aa / xa / xa... ...â
3	Der-makâlât-ı Sâlis	<i>Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün</i>	Beyit	15	aa / xa / xa... ...â
4	Der-makâlât-ı Râbi'	<i>Mef'ûlü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ûlün</i>	Beyit	8	aa / xa / xa... ...âb
5	Der-makâlât-ı Hâmîs	<i>Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün</i>	Beyit	9	aa / xa / xa... ...ât

6	Der-makâlât-ı Sâdis	<i>Fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün</i>	Beyit	9	aa / xa / xa... ...aç
7	Der-makâlât-ı Sâbi'	<i>Fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün</i>	Beyit	14	aa / xa / xa... ...âna meded
8	Der-makâlât-ı Tâsi'	<i>Fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün</i>	Beyit	7	aa / xa / xa... ...âh
9	Der-makâlât-ı 'Âşir	<i>Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün / mefâ'îlün</i>	Beyit	7	aa / xa / xa... ...iş
10	Der-makâlât-ı İhdâ 'Aşer	<i>Mefâ'îlün / mefâ'îlün</i>	Dörtlük	9	aaab/cccb/dd db... ...âf
11	Der-makâlât-ı İsnâ 'Aşer	<i>Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün / mefâ'îlün</i>	Beyit	7	aa / xa / xa... ...âf
12	Der-makâlât-ı Selâse 'Aşer	<i>Mef'ûlü / mefâ'îlün</i>	Dörtlük	16	aaab/cccb/dd db... ...ân
13	Der-makâlât-ı Erba'a 'Aşer	<i>Mef'ûlü / mefâ'îlü / mefâ'îlü / fa'ûlün</i>	Beyit	10	aa / xa / xa... ...ak
14	Der-makâlât-ı Hamse 'Aşer 'an-Vasfi Peder-i Büzürgüm 'Azizüm Şeyh Bahâ'e'd-dîn Himmetzâde	<i>Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün / mefâ'îlün</i>	Beyit	26	aa / xa / xa... ...âna
15	Der-makâlât-ı Sitte 'Aşer	<i>Mef'ûlü / mefâ'îlü / mefâ'îlü / fa'ûlün</i>	Beyit	15	aa / xa / xa... ...âta
16	Der-makâlât-ı Seb'a 'Aşer	<i>Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün / mefâ'îlün</i>	Beyit	22	aa / xa / xa... ...âda
17	Der-makâlât-ı Tis'a 'Aşer	<i>Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün / mefâ'îlün</i>	Beyit	29	aa / xa / xa... ...âra
18	Der-makâlât-ı 'İşrîn	<i>Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün / mefâ'îlün</i>	Beyit	7	aa / xa / xa... ...ânı
19	Der-makâlât-ı İhdâ 'İşrîn	<i>Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün / mefâ'îlün</i>	Beyit	61	aa / xa / xa... ...etdür

Şairin manzumelerde nazım tekniğini başarıyla kullandığını söylemek mümkün değildir. Özellikle aruz vezni tatbikinde ciddi kusurları dikkat çekicidir. Eserde 35 dizinin vezni kusurludur. Pek çok yerde vezin “mahv, hayf, sadr” vb. kelimelerin zorlamayla “mahıv, hayıf, sadır” biçiminde okunmasıyla oturmaktadır. Divan

şairlerinin aynı yerde hem vasl hem zihaf uygulanmasını kusur olarak gördükleri bilinen bir husustur. *Makâlât'ta*;

Hem dahı çâr aktâb ol (5b M1)

mısrasında olduğu gibi bu durumun örneklerine rastlanmaktadır. Yine divan şairlerinin zihafa fazla başvurmayı doğru bulmadıkları da bilinmektedir. Ancak *Makâlât'ta*;

Ol bir Yûsuf-1 Ken'ân (5b M1)

örneğinde görüleceği üzere çok sayıda zihafa rastlanmaktadır.

Seyyid Ahmed Cezbî'nin kafiye tatbikinde de ciddi kusurlara rastlanmaktadır. Kafiyesi "...âna meded" olan 7. makâlâtın;

Seni âdem idegör âdem isen sana meded
Eyle bu pendümi ger âdem isen sana sened (4a M1)

biçimindeki ilk beytinin ikinci mısrasında uyak gözetilmemiştir. Kafiyesi a a a / b b b a / c c c a... şeklinde dizilen 10. makâlâtın;

Ne ise zâtına konmuş
Ol ismiyle müsemâmın
Çü sen bir kenz-i esmâsın
Senün zâtında her etrâf

Gelüp bir katreden oldun
Bu sûret ile insânı
Ço hayvân hil'atin tenden
Olasın âdemîden Kâf

Çü sensün kâf ve'l-Kur'ân
Çü sensün nûn ile hâ mîm
Çü sensün sûre-i Seb'u'l-mesânî
Eyle gel insâf (5a M1)

şeklindeki dörtlüklerinin italik olarak gösterilen dizelerinde bu dizilişe riayet edilmemiştir.

Gerek bu nazım tekniği kusurlarının gerekse eserin ağırlığı beyitlerden örülüyken iki yerde dörtlükler kullanılmasının nedeni şairinin mutasavvıf bir sanatçı olmasıdır. Nitekim mutasavvıf şairlerin şiiri tasavvufî bilgi ve mesajları müritlerine vermek için araç olarak kullandıkları, bu nedenle nazım kaidelerini ikinci plana attıkları bilinen bir husustur. Ahmed Cezbî de;

Okurdum gâh gâh anlar idüm ma'nâ-yı esrârı
O sırr ile anuñçün geldi nazmum levh-i cânâna (7a M1)

beytinde tasavvuf nedeniyle bu manzumeyi yazdığını belirtmektedir.

Söz konusu kusurların sebebi olarak bu olgunun yanı sıra Ahmed Cezbî'nin şairlik yeteneğinin sınırlı oluşu da sayılabilir.

1.6. Muhteva Özellikleri

Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Makâlât* adlı eserinde mukaddime bulunmamaktadır. “Der-makâlât-ı Hamse ‘Aşer ‘an-Vasfi Peder-i Büzürgüm ‘Azizüm Şeyh Bahâ’e’d-dîn Himmet-zâde” isimli on dördüncü makâlâtta Cezbî'nin hem dedesi hem de şeyhi olan Himmetzâde Şeyh Bahaeddin hakkında bilgiler vermektedir. “Der-makâlât-ı İhdâ ‘İşrîn” başlığını taşıyan on dokuzuncu makâlâtta ise Bayramiye ve Halvetiye tarikatlarının şeyh silsilesini sıralamaktadır. Bu iki makâlât dışında diğer bölümlerde insanın üstün varlık oluşu, insan gönlünün kutsallığı, nefsin yok edilmesi gerekliliği, aşk ve cezbenin nefsin yok edilmesindeki etkisi, insan-ı kâmil mertebesine bir şeyh yardımı ile ulaşılabileceği, suretin değil siretin önemli olduğu gibi tasavvuf inançları izah edilmektedir. Ayrıca tevhid, tarikat, hakikat, nefs-i emmare, vahdet-i vücud vb. tasavvufi terimler açıklanmaktadır. Ancak bundan daha ağırlıklı olarak Ahmed Cezbî, eserin muhatabı olan okuyucuya tasavvufi, dinî ve ahlakî nasihatler vermektedir. Neredeyse tüm bölümlerde *Makâlât*'ı okuyacak müritlere seslenir. Gafleti bırakmalarını, zamanlarını boşa geçirmemelerini, bir veliye intisap etmelerini, ibadet, zikir ve çileyle uğraşmalarını, nefislerini aşk ateşinde yok etmelerini, içlerini temiz tutmalarını, zatlarındaki cevheri bulmalarını, özlere ulaşmalarını, hayvanî özelliklerden sıyrılmalarını, hak yoluna girmelerini, Hakk'ı arayıp bulmalarını, insan-ı kâmil mertebesine ulaşmalarını tavsiye etmektedir. Makâlât adlı bölümlerde anlatılanlar şu şekilde özetlenebilir:

Birinci makâlât: Ey basiretsiz insan, yüce zatına bak. Eğer gerçek insan isen senden binlerce insan peyda olur. O gerçek insandan Rahman'ın sırrı görünür. O insanın gönlünde irfan peyda olur. Gerçek insan olursan her şey bir olur, ikilik kalmaz. Gözünü aç, özünü Hakk'a tut. Sana sırlar görünür. O, manevi hazineden hasıl olmuştur. Onu bulup bilersen her şey var olur. Marifet madeni ol. İçinden nice mücevherler peyda olur. Erenlerin menziline tut. Yedi iklimi seyret. Dalgıç gibi ara, bul manevi incileri. İnsanlık ile yüce menzile erersin. O menzilden didar peyda olur.

İkinci makâlât: Allah can levhasına aşk beratını nakşetti. İnsanın elinde her varlık muhkem oldu. Bu yüzden her şey insandan zuhur etti. Ey insan, senin yüzün yaradanın aynasıdır. Boyun birlikten kinaye olarak elif gibi düzdür. Sen tüm varlıklardan üstünsün. Âlem sende toplanmıştır. Alnında nur suresi nakışı vardır. Bir elin dünyaya diğer elin ahirete yapışıktır. İki ayağının biri cennete, diğeri cehenneme maildir. Ey günahkar Cezbî, sen de insan ol. Dünya ışıksız bir gölgedir. Sana ahiret yakındır.

Üçüncü makâlât: Gönül Hakk'ın yanan mumudur. Gel ey insan, gönülden günah pasını sil. Gönül bir ağaçtır. Onu sulamak gerekir. Böylece dalları manevi meyveler

verir. Özüne cila vur. Hak senin zatına pek çok cevherler koymuştur. Cisminde nice şeytanlar da vardır. Pehlivanlık edip onları emrine ram et. Ey Cezbî, insan olup özünde Hakk'ı arayıp bul. Allah'ın bir adamı ol.

Dördüncü makâlât: Ey gerçek insan, özünü aydınlık güneş gibi kıl. Ka'be gibi olan yüzünü nice aşıklar tavaf ediyor. Kendi değerini bil. O evin kapısına girin. Çünkü orada Allah'ı bulurlar. Kendinde var olan değerleri bil. Sen insansın, mayan temizdir. Aslına git, süfli olana değil. Ey Cezbî, hakikat nuru ile gönül mumunu yak. Cümle masivayı küle döndür.

Beşinci makâlât: Dinle ey insan, zatını bil ki kalbinin karanlığında nice âb-ı hayatlar bulasın. Gönül haşre kadar canlı kalır. Aşk şarabı ile kendini gerçek insan kıl. İnsanın özünde pek çok âlem vardır. Kendini bulan bunlara ulaşır. Alnında Allah'ın mührü görünür. Ey gönül sen seni feleklerin güneşi yap. Bütün nurlar senin zatına doğar. Ey Cezbî, insan isen, insanlıktan zata sıfat istersen kendinde ara kendini.

Altıncı makâlât: Gel ey insan, gafleti bırak. Senin zatında hak sofraları var. Ka'be de Arafat da senin içindedir. Gönlünü temiz tutarsan insanlar tavaf eder. Zatının cevherini ara. Mansur gibi enelhak ile aslına yönel.

Yedinci makâlât: Nasihatimi işit, kendini insan et. Özünü ara, bul. Gönül evini mamur kıl. Pervane gibi cismini hakikat mumunda yak. Gönül nefse uymadan sen özünü insan kıl. İçini dışını temiz tut. Gönül fidanını besle. Kendini aşk potasında pişir. Ah ateşiyle erkana ulaş. Cezbe ile içini güzelleştir. Şarap meclisine varıp neşelen. Meyhane meclisinde rindane ol. Sen özünden haber al. Sende neler var gör. Seni anlayıgör.

Sekizinci makâlât: İki âlemde kurtuluşa ermek istiyorsan nefsinle salah eyle. Bu aşk ve ateşte yanmak nedir, deme. Çünkü gelenek böyledir. Ara bul kendinde insanı. O zaman gönül evi aydınlanır. İnsan-ı kamille insan kurtuluşa erer.

Dokuzuncu makâlât: Ey gaflette kalmış insan, derviş isen özünü sözünü bil. Kendine bak, bir damladan olmuşsun. Başka alemde geldin. İnsan isen o alemde haberdar ol. Nefsini teftiş et, en uygun insan ol. Tarikat ülkesinde özünü padişah kıl.

Onuncu makâlât: Ey kötü karakterli hayvan, insan ile ünsiyet kur ki lütuf sahibi olasın. Aslında insan idin. Özün nurdan idi. Nurlar âleminden gurbete geldin. Hicab ülkesine vardın. İsimler hazinesisin. Her şey zatında var. Hayvan özelliklerini bırak. Kaf dağı gibi ol. Sen Kaf suresi ve Kur'an'ın. Seb'ülmesânî ve İhlas suresisin. Özünü hak ilmi kıl. O zaman her şey sana mahsus olur.

On birinci makâlât: Ey insan, zatının aynası senin özünü gösterir. Nefis şeytanı senin vücudunda mekan tutmuş. Kalbindeki gayretin nerede? Nedir bu sendeki dedikodu, bu masiva arzusu. Dava lafını bırak, özünü bul. Yüzünü Allah'ın evi, her sözünü Nun ve Kaf suresi kıl. Cemalin ihtiyaç sahipleri kiblesinin secdegahıdır. Allah'ın nazargahısın. Kaf dağı Anka'sı olmak istersen insan ol.

On ikinci makâlât: Ey hayvan insan, ey bilgisiz cahil, ey irfandan habersiz, [sen aslında] bir tecelli nurusun. Yüce bir sırsın. Sende tüm âlem ve hak sırları var. Sen Kelîm'sin, İsa'sın. Senden görünür mevlâ. Esrar ile derya ol. Canan pervanesi ol. Yanan ateş ol. Can içinde canan ol. Dert ile Eyyup ol. Hasta gönüllülere talep edilen ol. Yusuf, Yahya, Zekerriyya, Şuayb, Musa, Davud, Süleyman, İskender, Nuh ol. Zatın insanına maya ol. Kendinde nice sermaye bul. Herkese ahab ol. Her gönül ülkesine kapı ol. Dört kutup ol. Her karanlık gönle nur ol. Viranelere tamir ol. Aşıklara tefsir ol. Ta ki Kur'ân olasın. Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail ol ki Ahmed ile yârân olasın. Ebubekir, Ömer, Osman, Haydar, Hüseyin, Hasan ol. Gönül meclisine mum ol. Ey Cezbî, melek ve insan sende. İnsanı bulursan gönül mülküne sultan olursun.

On üçüncü makâlât: Ey mayasız insan, cemal güneşinin gündüz gibi berrak olması için yüzünü ak et. Adem ile ünsiyet edip kendini idrak et. Can ve gönül pervanesini aşk mumuna yak ki gönül Ka'be'sine hiçbir şey konmasın. İçin ve dışın nurdan aydınlansın. Ezelde nur idin gene nura eriş. Ezelde Hakk'ın güneşi idin. Aydınlık ruhun nur ile yaratıldı. Gene karanlığa düştün. Kendini berrak kılmalısın. İnsafa gelip tefekkür et. Kendini insan et.

On dördüncü makâlât (Der-makâlât-ı Hamse 'Aşer 'an-Vasfi Peder-i Büzürgüm 'Azîzüm Şeyh Bahâ'e'd-dîn Himmet-zâde): O, bir muazzam şahıstır. Herkes onun hizmetkarıdır. Kerametleri çoktur. Her şeyh onun cemali Ka'be'sini tavaf eyler. Tüm veliler onun kölesidir. Bir nazar kılsa tüm dünya ona mürit olur. Ben onun kıymetini bilemedim. Şeyh Bahadır ve Şeyh Yahya Himmet Efendi'den sonra şeyh olmuştur. Ben onlar gibi olamadım. Bunlar gerçek insan idi. Bayramiler içerisinde gerçek pir bunlardır. Bunlara Himmetîler derlerdi. Bunların cediti Himmet Efendi'dir. Velilik mülkünde en bilinen adam oydu.

On beşinci makâlât: Eğer insan isen zat insanına eriş. Zahir suretinde sifata yüz tutma. Gönül dağını Arafat'a çevir. Nefis leşkerini gönül hacıları taşlasın. Öyle ki her birinin başını ufatsın. Gönül gemisini ters rüzgardan koru. Gönlü susamış isen gönül karanlığındaki ab-ı hayattan mataranı doldur. Allah'ın sırlarının lezzetini insanda bulursan içinin kilisesindeki putlar kırılır. Bir şahsa yüzünü tut ki seni insan etsin. Her görünen Lat ve Menat'a gönül verme. Sen Allah katında ahsen-i takvimsin. Yüzünün suresinde ne yazmış, dikkatli oku. Büyük bir nüshasın, hareketlere ne diye bakarsın. Nokta iken âleme gelip deniz oldun. Bir noktadan yüce mertebelere ulaştın. Gönülde topu kınanmış nefse fırlat. Böylece kurtuluş kalesine erersin.

On altıncı makâlât: Gel sözümü yürekte dinle. Sen dünya mülkü bağında bir büyük sırsın. Zamanını boşa geçirme. Bu yüce tarlada ne ekersen onu biçersin. Yaşlandın, hani insanlık izleri görünmüyor. Mahabbet tevhidinin erbabı nerede, aşk ehli nerede? Dünya fitneyle doldu. Âlem zulm ile harap oldu. Ancak ibadet rahatını mümkün olursa çölde bulursun. O da mümkün değildir. Tarikatın mertlerinin çillesini çekip kendini insan et. Mahabbet mumunda pervane gibi yan, yakıl. Aşk mumu pertevini tecelli sırrında görürsün. Sen gene çalış. Özünü denizde, karada bul. İnsan

gibi insan olmazsa cihan baştan başa harap olur. Alnın Hak sırrının nuru olsun ki mana hacıları onu tavaf eder. Bu fani ömür yele savrulmadan süfli olanda kalma. Hz. Peygamber'e salat ve selam et. Onun ruh-ı şerifini ahirette kendine aşına kıl. Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin sevgisinden ayrılma. On İki İmam'a on dört masuma sena kıl. Allahı zikret. Allah'tan ümidini kesme.

On yedinci makâlât: Ey gönül, gel temiz gönüllü olup yüzünü yâra çevir. Eğer bütün etvara vakıf olmak istersen bir kamil pirden olgunluk ilmini oku. Erenler sohbetini boş laf sanma. Sen en keremli, en bilgilisin; en büyük nüshasın. Varlık kuşunu süfli olana verme. Özünü temiz kıl. Kafır bile seni görse yüzünü ikrar semtine çevirsin. Erenler surete bakmaz, kalbe bakar. Kimi iki kimi dört kimi de altı terktir. Onların hepsinden Allah'ın sırrı katına ulaşılır. Kimi Halvetî kimi Celvetî kimi Sa'dî kimi Bayramî kimi Hacı Bektaşî kimi Kâdirî kimi Rufâî'dir. Bunların her biri Allah yolunda yüce bir adamdır. Bunlarla Allah'ın sırrına ulaşılır. Bu tarikatler çelik gibi çekilmez çiledir. Kimse o işe giremez. Neden dünyaya geldin, niçin varsın, bil. Tarikat sırrı ile eserlere ulaş. Sırlar ile hünkara ulaşmak istersen özünü temiz eyle. İsa gibi süfli âlemden yüce aleme yüksel. Kemal ehli fıkıh, nahiv bilmez. Nefsini mahvı okur. Sen de bir mürşidden mahv ilmini oku. Hüner ruhulkudsden hak kelamı işitmektir. Hayvanî ruh ve nefsi emmare değildir. İkilîği bırakıp birliğe gel. Yelken açıp doğruya dümen tut. Gemiye zikre yanaştır. Erenler gibi sırlar gülzarına ermek istersen erenler himmetini daima talep kıl. Baki olmak istersen beka içindeki bekaya yüzünü tut. O didar semtine yürüyüp var.

On sekizinci makâlât: Gaflet deryasında kalmış hayvânî akıl, gel üstüne beyhude devreden devranı geçirme. Yeryüzü ve gökyüzüne ibret gözüyle bak. Allah nasıl bir kudretle bu dönen çarkı süslemiş. Bitkileri, hayvanları, çiçekleri insana bahşetmiş. Ortağı olmayan Allah seni yoktan var etti. Menî iken anne rahminde dirildin. Allah sana ruh verdi. Bir damla iken deniz oldun. Hakk'a verdiği sözleri terk ettin. Zamanı boşa geçirdin.

On dokuzuncu makâlât: Gel ey sûfi, bizim etvarımız melamet sırrıdır. İlahi aşk şarabı can ve gönül meclisinde akmaktadır. Melamilerle biz önceden beri dostuz, arkadaşız. Bu dünyanın cefası bizlere inayetin kendisidir. Ey münkir, can sinesine ne kadar ayıplama oku vursan aşk ehline gam değil, bir saadettir. Veli ve peygamberlere münafıklar kötü baktı. Hz. Muhammed ve Hz. Ali münafıklardan çok çekti. Bize de ondan beri o sır emanettir. Ben o asil şahısların evladı olduğum için bana bu dünyanın dedikodusunu bırakmak layıktır. Elinden gelince zikr ve ibadet et Allah'a. Kişiyi Hakk'a ulaştırın bir kamil pirdir. Fesahat ve belağatle değildir. Bu hay huylar, feryatlar, inlemeler, içinde aşk derdi olmayana pişmanlıktır. Seyr ü sülûkünde bütün perdeleri geçenler aşk makamına padişah olan riyazet ehlidir. Bu edna, her biri yüce zat olan tarikat kutuplarını vasf edeyim. Hacı Bayram-ı Veli güneş gibi zahir oldu. Ondandır Akşems'e ulaştı. Ondandır Şeyh Şâmî'ye ulaştı. Onun oğlu ve oğlu sırrı yüklendi. Onlardan sırr Bolevî Şeyhzâde'ye intikal etti. Ondandır Şeyh Ahmed'e ulaştı. Ondandır Şeyh

Pir Himmet'e erdi. Ona Mevla, Sultan Hacı Bayram'ın sırrını bağışladı. O, Mevla sırrı tahtında bir vahdet burcu güneşidir. Onun oğlu Şeyh Abdullah Efendi'dir. Onun oğlu Şeyh Abdussamed Efendi veliler içinde keramet madenidir. Onun oğlu Şeyh Nurullah Efendi'dir. Onun oğulları Bahaeddin ve Mecdüddin silsile olarak hilafete geçmiştir. Ben de Bahaeddin Efendi'nin torunuyum. Onun himmetiyle içim mahabbet doludur. Halvetiye tarikatında Şeyh Pir Himmet Efendi'nin şeyhi Hüsameddin Bezzaz, onun da şeyhi Bezcizâde Muhyiddin Efendi'dir. Bunların her biri velilik sırrında bir önderdir. Ey Allah'ım bizi de bu zümreden kabul et. Bu Cezbî kulunu ehlullah ile haşreyle. Kıyamette ümidim Habib'inin şefaattir. Beni mahşerde Ahmed-i Muhtar hakkı için mahzun ve mahrum etme. Ey Allah'ım, bana didarın yeter, cennet talebim değildir. Nitekim aşk ehline [didarı rü'yet] olunca ateş dolu cehennem cennet gibi olur.

1.7. Dil ve Üslubu

Himmetzâde Torunu Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Makâlât*'ında ağır ve sade bir dil birlikte kullanılmıştır. Eserin okurlara tasavvuf felsefesi hakkında bilgiler ile dinî, ahlakî ve tasavvufî öğütler vermek maksadıyla yazıldığı daha önce belirtilmişti. Tasavvuf felsefesi açıklanırken;

Çekildi dest-i pâk-i kudret-i Hak ile bir imzâ
Bu levh-i câna 'aşk menşûrını nakş itdi ol Mevlâ (2a M1)

Emlâk ola şol emta'-ı 'aşk kenz-i derûna
Kim ide tulû' mağrib-i dilden meh-i işrâk (6a M1)

Olup müstağrak-ı nûr-ı Muhammed gâh ol âdem
Salâ eyler cemî'-i ehl-i 'aşka şöyle merdâne (6b M1)

örneklerinde görüldüğü üzere dil varlığı ağırlıklı olarak Arapça ve Farsçadan örülü ağır bir dil kullanılmıştır. Ancak;

Seni âdem idegör âdem isen sana meded
Eyle bu pendümi ger âdem isen sana sened (4a M1)

Bir nokta idin 'âleme geldün olup 'ummân
Bir noktadan irdin yücelüp bu derecâta (7b M1)

Gel e ey âdem-i zât gâfleti ko gel gözin aç
İtme bîhûde heves bunda seni sen koca aç (3b M1)

dizelerinde görüleceği gibi dervişlere nasihat edilirken dil varlığı ağırlıklı olarak Türkçeden örülü sade bir dil kullanılmıştır. Bu nedenden dolayı tüm eser boyunca kelime ve terkip seçimlerinin Türkçe, Arapça ve Farsça'dan neredeyse eşit oranda yapıldığı söylenebilir.

Makâlât öğretici bir içerikte olmasına rağmen Ahmed Cezbî Efendi metne estetik unsurlar katmaya çalışmıştır. Misalen onun dizelere divan şiirinde belirli bir alana ait terim ve bilgileri kullanma olarak tanımlanan mazmunları serpiştirme gayreti dikkat çekicidir.

Kurup şatranc-ı sırrın sür piyâde esb-i filânun
Al ele rûh-ı ferez ile nefse idegör sen kiş

Varup ol at evinden nefsinı teftîşe sa'y eyle
Olasun âdem-i ekmel gide nefsinden âlâyîş (5a M1)

beyitlerinde satranç;

Dik gözin gönline tâ kim bulasun büt-i dile
Tavf ide Ka'be-i gönlini dem-â-dem hüccâc

'Arefe Dağı vücûdında dahı Lebbeyk di
Taşla şeytân çerisin olmadan ol târâc (4a M1)

dizelerinde hac;

Keştî-i dilin sakla o bâd-ı halefiden
Çek var ise evvel sakatı var hulefâta

Cezbî bu sözüm dinle sür ol keştî-i nutkum
Ol sâhil-i cânâna varup top gibi çata (7ab M1)

beyitlerinde gemi mazmunu kullanılmıştır.

Ahmed Cezbî, metni süslemede mazmunların yanı sıra edebî sanatlardan da istifade etmiştir.

Özin âdem idüp olmadan âdem zîr-i bâlâda
'Aceb kim hâtıra gelmez mi *adım âdemü*'l-eslâf (5b M1)

beytinde cinas;

Sen *derd ile Eyyûb* ol
Ol bir *Yûsuf-ı Ken'ân* (5b M1)

mısralarında telmih;

Bir *dıraht anla seni mezra'adur vâdî-i dil*
Suvarup nahl-i dili sende ola nahl-i Hudâ (2b M1)

dizelerinde teşbih;

Seni hak disem 'aceb *Hak* ile hak kimse misün
Seni sen hak idüben bula misun *hakkı* âyâ (3a M1)

ifadelerinde tekrar;

Nedür bu kîl ü kâl [ü] bu hevâ-yı mâ-sivâ sende
Urursun âdemiyetden yine lâf üzre *yüz bin lâf* (5b M1)

ibarelerinde mübalağa sanatı yapılmıştır. Bunların yanı sıra metinde başkaca edebî sanat örneğine rastlanmaktadır.

Eserin dil ve anlatımı açısından dikkat çekici bir husus da Ahmed Cezbî'nin vezin veya kafiye şartını yerine getirmek için semantik bakımdan uygun olmayan, dikkatlice seçildiği söylenemeyecek tarzda kelimeler kullanmış olmasıdır. Cezbî;

'İyân itmez özin bul ara anı sana lâzımsa
Gerek bahren [ü] gerek bul *karaya* vü berâyâda (8a M1)

beytinde “çöller” anlamına gelen “berâyâ” kelimesine uygun bir eş anlamlı sözcük bulamadığı için semantik bakımdan pek de uygun olmayan “karaya” kelimesini kullanmıştır.

Olardan Bolevî Şeyh-zâdeye sır intikâletdür (11a M1)

mısrasında “intikal” kelimesini sırf kafiye uydurmak için Arap dil bilgisi kaidelerine uygun olmayacak tarzda “intikalet” şekline sokmuştur.

Çekilmiş haddeden sîm ü zer-âsâ zâhir ü bâtın
Butûnundan niçe bin gevher-i *yek-bâr* olur peydâ 2a M1

beytinde “biricik” anlamına gelen bir kelime bulamadığı için sırf uyak sağlamak adına “bir seferde” manasına gelen “yek-bâr” terkiibini kullanmıştır. Bu da beyitin anlamını “İç ve dış altın ve gümüş gibi haddeden çekilmiştir. Senin içinden nice bin, *bir seferde* mücevher peyda olur.” gibi sorunlu bir hale getirmiştir.

Bir ather-i insânîsün ey âdem-i mâye
Gel mâye-i aslına eyâ ather-i ensâb 3b

beytinde “maya insanı” anlamını taşıyan “âdem-i mâye” terkiibinin ise semantik bakımdan uygun bir seçim olmadığı ortadadır.

Makâlât adlı eser tasavvufi içeriği nedeniyle Türkçe deyim, atasözü ve arkaik kelime bakımından zengin bir görünüm arz etmemektedir.

Sonuç

Yurt içi ve yurt dışı yazma eser kütüphanelerinde *Makâlât* adını taşıyan çok sayıda kitap bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmını mutasavvıf bir yazar tarafından tasavvufi bilgi ve nasihatler vermek için yazılmış olanlar meydana getirmektedir. Bu nitelikteki eserlerden biri Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Makâlât*'ıdır. Manzum olan bu eser Himmetzâde Şeyh Bahaeddin'in torunu Ahmed Cezbî tarafından kaleme alınmıştır. *Makâlât*'ın tespit edilen iki yazma nüshası vardır. Yazılış tarihi belli değildir. Makâlât

adı verilen bölümlerden meydana gelmiştir. Eserde on dokuz makâlât bulunmaktadır. Makâlâtlar gazel nazım şekline benzer biçimde oluşturulmuştur. Ancak bunların ikisi dörtlüklerle yazılmıştır. Dörtlüklerin kafiye örgüsü koşmaya benzemektedir. 25 dörtlük, 277 beyit olmak üzere 302 birimden örülüdür. En hacimli bölümü 61 beyitten meydana gelmiştir. Tüm manzumelerde aruz vezni kullanılmıştır. En çok *Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün* kalıbı tercih edilmiştir. Şairin aruz ve kafiye tatbikinde ciddi kusurlar vardır. Aruz veya kafiyenin uygulanmadığı birimler bulunduğu gibi zorlamayla kurala uydurulan dizeler bulunmaktadır. On dördüncü makâlâta Ahmed Cezbî'nin dedesi ve şeyhi olan Himmetzâde Şeyh Bahaeddin, on dokuzuncu makâlâta ise Bayramiye ve Halvetiye tarikat şeyhleri silsilesi hakkında bilgiler verilmiştir. Diğer bölümlerde nefs-i emmare, vahdet-i vücut, cezbe, tarikat, insan-ı kâmil vb. tasavvufî olgular açıklanıp dinî, ahlakî ve tasavvufî nasihatler verilmiştir. Tasavvufî içerikli olması nedeniyle Türkçe deyim, atasözü ve arkaik kelimeler bakımından zengin değildir. Tasavvufî bilgilerin verildiği yerlerde dili ağır iken müritlere seslenen dizelerde nispeten sade bir dil kullanılmıştır. Şair mazmun ve edebî sanatlarla metni süslemeye gayret etmiştir. Ancak bunların sayısı az, kullanım başarısı sınırlıdır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

2. Metin

2.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- Tenkitli metin kuruluşunda;
 - Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları no. 06 Mil Yz A 9295/1
 - Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları no. 06 Mil Yz A 1783nüshaları kullanıldı. 06 Mil Yz A 9295/1 yazması için M1, 06 Mil Yz A 1783 nüshası için M2 kısaltması tercih edildi.
- Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yazımında Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Kanar, 2009) esas alındı.
- Arapça ve Farsça ek ve edatların imlasında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* adlı makalesinde (Ünver, 2008: 1-46) belirtilen esaslara uyuldu.
- Manzumenin aruz kalıbı başa yazıldı, beyitlere sıra numarası verildi.
- Gerekli yerlerde metin tamiri yapıldı. Buralar köşeli parantez ([]) ile gösterildi.
- Âyet-i kerîmelerin sûre ve âyet numaraları ile mealleri dipnotta bildirildi.
- Arapça ibareler italik yapıldı. Türkçe tercümeleleri dipnotta verildi.
- Vezin veya kafiye zorlamasıyla aslı imlasından farklı olarak metne alınan kelimeler olduğunda bu durum dipnotta açıklandı.
- Vezni kusurlu dizeler olduğunda bu durum dipnotta bildirildi.
- Varak numaraları köşeli parantez içerisinde, bold (kalın) olarak verildi.
- Transkripsiyon sembolleriyle karışmaması için noktalama işaretleri kullanılmadı.

2.2. Metin

Der-Maḳâlât-ı Ene'l-Faḳ[î]r Es-Seyyid Aḥmed Cezbî Mir Ḥafid-i Himmet-zâde³

[Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Eyâ ey bî-başar âdem nazâr kııl zât-ı vâlâña
Eger âdem isen senden hezâr insân olur peydâ

Ol insândan görünür gör hele ol sırr-ı Raḥmânı
Serîr-i sırr-ı dilde âdemî 'irfân olur peydâ

Eger kim âdem iseñ gel ḳalma dâm-ı ḥamâḳatde⁴
Senüñ sırrında sırrına niçe⁵ bürhân⁶ olur peydâ

Seni sen irgöregör âdem iseñ âdemü'z-zâta
Ol âdemden senüñ zâtına tâm imân olur peydâ

Bir olur yâr u aġyâr arada ḳalmaz ikilikler
Maḳâm-ı vâhidiyyetden niçe cânân olur peydâ

Ta'annüd perdesin ḫard it hemân ḫayretde dur dâ'im
Senüñ ol ḫayretinden ḫiret-i elvân olur peydâ

Gözin aç Cezbî-i bî-çâre evvel râha nâzır ol
O râhdan her seḫer ol şüret-i Raḥmân olur peydâ [2a M1]

Eyâ âdem eger âdem iseñ her var olur peydâ
Özin tüt Ḥaḳḳa her dâ'im saña esrâr olur peydâ

Eger kim 'arîf iseñ özine güş eyle güftârım
Seni sen âdem itdin ise hezâr var olur peydâ

O var kim añla kenz-i ma'nevîden ḫâşıl olmışdur
Anı buldunsa bildüñ ise her bir kâr olur peydâ

³ Ankara Milli Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 9295/1, vr. 1b.

⁴ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵ Burada satır arasına yazılan "biñ" kelimesi vezin gereği metne alınmadı.

⁶ Nüshada "bürhân" şeklinde yazılan kelime aslı imlâsı olan "bürhân" olarak metne alındı.

Ma'arif ma'deni ol ma'rifet taḥşilin it sen de
Özin bilmezlere senden hezār āsār olur peydā

Çekilmiş ḥaddeden sīm ü zer-āsā zāhir ü bātın
Buṭunuñdan niçe biñ gevher-i yek-bār olur peydā

Ereñler menzilin ṭut zātına ārāmgāh eyle
O menzilden saña her gonçe-i gülzār olur peydā

Hele gel ādem ol ādem yedi ıklīmi seyr eyle
Ol ıklīm seyr içre zātına enhār olur peydā
Aña ğavvāş oluban ara bul var dürr-i şehvārı
O dürr-ile saña dür-dāne-i her bār olur peydā

İrürsün ādemiyet ile menzilgāh-ı 'ulyāya
O menzilden mu'ayyen Cezbī didār olur peydā⁷

Der-maḳālāt-ı Şānī

[Mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Çekildi dest-i pāk-i⁸ kudret-i Ḥaḳ ile bir imzā
Bu levḥ-i cāna 'aşḳ menşürünü naḳş itdi ol Mevlā

Yed-i ādemde muḥkem oldı her maḥlūk-ı mevcūdāt
Anuñçündür kim ādemden zuhūr itdi ḳamu eşyā

Eger ādem iseñ ādem seni sen bunda ādem it
Çekilsün nāmına kilik-i maḥabbet ile bir ṭuğra

Ḳurulsun şol bisāṭ-ı ḥ'ān-ı ni'met pīşgāhında
Senüñ destüñde olsun dā'imā şol ni'met-i 'uzmā

Sen ol ādemsin ey ādem yüzün mir'āt-ı Mevlādur
Görinür senden añla ḳible-i taḥḳīḳ-ı isticlā [2b M1]

Ḳadın elif mu'azzamdur ki birlikden kināyetdür
Senüñ ādemliğin iḡbāt-ı sırr-ı nezh-i kerremnā⁹

⁷ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁸ Nüşhada "pāki" şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği "pāk-i" olarak metne alındı.

⁹ "[Ādemoğullarını] kerem sahibi kıldık." | Burada İsrā Süresi, 70. āyettten iktibas yapılmıştır.

Ne kim var yâr olmuş cümleden efdalsün ey âdem
Senüñdür mecma‘-ı ‘âlem çü sensün nüshâ-i kübrâ

Anuñçündür cebînin üzre naqş-ı süre-i enver
İder ol istivâyı cümleten bu âdeme imâ

İki destin muhaşşal cism-i pür-envârına munzam
Biri dünyâya şâmildür biridür ‘âlem-i¹⁰ uhrâ

İki pâyın dıraht-ı cismine bir kök mişâl añla
Biri şamuya mâ’ildür biridür cennet-i me’vâ

Biri dâ’im nihâl-i cism-i pâkin mîvesi hergiz
Biri zaqqûm birinden dağı pāk esmār olur peydâ

Aña sa’y it ki esmārın ola aþher bu ‘âlemde
İde hādî hidâyet zâtın ola nūr-ı isticlâ

Musahhardur senüñ zâtına zîrâ cümle-i ‘âlem
Sen ol âdemsün âdem kim senüñdür devlet-i ‘uzmâ

Velî âdem gerek kim bula anı kendi sırrında
Anı hayvân-ı nâtiq ne bilüben añlar ey cânâ

Hemân Cezbî-i pür-taqşir âdem ol cihân içre
Cihân bir zıll-ı bî-ferdür muqarredür saña uhrâ

Der-makâlât-ı Sâlis

[Fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _ _]

Şem‘-i Haqdur o yanan kalb-i şanevberde şehâ
Nürdür qaşr-ı gönül nür ile pürdür ser-pâ

Gel e âdem iseñ dinle bu nuṭq-ı güherüm¹¹
Gel e gel sen de gider jeng-i dili eyle cilâ

¹⁰ Nüshada “‘âlemi” şeklinde yazılan bu kelime anlam ve sentaks gereği “‘âlem-i” olarak metne alındı.

¹¹ Bu mısranın vezni kusurludur.

Bir dıraḡt añla seni mezra‘adur vādī-i dil
Şuvarup naḡl-i dili sende ola naḡl-i Ḥudā

Ṭuta her dalı anuñ mülket-i dünyâyı bütün
Niçe eṣmār ile tezyîn ola dallar meṣelā

Ola her dal anuñ mīve aluban tuḡaf
Ola ol ehl-i dile mīve-i rengin ğidā

Müntefi‘ ola anuñ ile niçe ādem-i zāt
Anı gör bādem¹² özi mecma‘-ı bī-māra şifā [3a M1]

Nazar it daḡı enār gibi tuḡaf mīve m’olur
Bürimez kendi özin zār görünmez o cilā

Perdedār oldı özin añla anı nefsin ile
Şayḡal ur özine tā kim görine sırr-ı Ḥudā

Bu sözüüm añla eger ‘aḡıl iseñ bil özini
Sen de bir mīve-i Ḥaḡsun ki özin sende ara

Seni ḡaḡ disem ‘aceb Ḥaḡ ile ḡaḡ kimse misün
Seni sen ḡaḡ idüben bula mısuñ ḡaḡḡı āyā

Aña ādem gerek ādemle olur sende ‘ıyān
Bulamazsuñ sen anı şunda ara bunda ara

Görme misün ki senüñ zāt-ı cihān-tābına hem
Ne güherler ḡoyuban gizledi Ḥaḡ *celle* ‘alā

Ḳāf-ı cisminde vaṡan ṡutdı niçe dīv-i sefid
Pehlevānlıḡlar idüp ḡıl anı teşḡire sezā

Anda bir bāḡ-ı İrem dirler imiş aña iriş
Olasuñ anda daḡı pādişeh-i ‘izz ü ‘alā

Cezbī diñle sözüüm ādem [oluban Ḥaḡḡı] bul
Olasuñ ādem-i dānā ile bir merd-i Ḥudā

¹² Aslı “bādām” olan, nüshada da bu şekilde yazılan kelime vezin gereği “bādem” olarak metne alındı.

Der-maḳâlât-ı Râbî'*[Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ülün**Hezec: _ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _]*

Ey âdem-i zât eyle özin mihr-i cihân-tâb
Gör vechine ḳonmıŝ ezeli ol iki mihrâb

Ṭavf itmededür Ka'be-i vechün niçe 'uŝŝâḳ
Ḳadruñ niçe bilmezsin eyâ¹³ âdem-i nâ-yâb

Allâhı bulurlar girün ol bâb-ı büyüta
Âdem girer ol bâba çü şeyṭâna degül bâb

Sen aña seni sende neler var behey âdem
Sen şanma senün zâtını bilür ola her ŝâb

Bir aṭher-i insânîsün ey âdem-i mâye
Gel mâye-i aŝlına eyâ aṭher-i ensâb

İnşâfa gelüp sen seni itmez misün âdem
Zâtına güŝâd olmuş iken mecma'-ı ebvâb [3b M1]

Sür'at idegör aŝlına süflâya yorulma
Ol esb-i ŝadâḳat ile esb olmaya türâb

Dil şem'[i] yanup nür-ı ḥaḳîḳat ile Cezbî
Yaḳ cümle sivâyı küle sen âdem-i nâ-yâb

Der-maḳâlât-ı Hâmis*[Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün**Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _]*

Saña benden budurur dinle behey âdem-i zât
Ṭuta âdemligine mâye-i zâtiyye ŝebât

Seni sen aña senün zât-ı sezâvârını bil
Bulasun zulmet-i ḳalbinde niçe mâ'²-ı ḥayât

¹³ Nüshada "âyâ" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "eyâ" olarak metne alındı.

Haşre dek zinde ola tıfl-ı gönül zātında
Olmaya tā ki senüñ zātına bir yirde memāt

Şürb-i ‘aşk ile özin neş’eleyüp kıl âdem
Âdem oldur ki anuñ zātı hemân olmaya [fât]

Niçe ‘âlem ki var ol cümlesi bil zātında
Anı buldun ise bildünse bulursun [lezzāt]

Âdemi bul ki saña buldura ol menzileti
Seni âdem idegör tā ola zātındaki zāt

Muttaşıl ola cebînünde senüñ mühr-i Hudā
Ne mühür¹⁴ belki buñın ola cümle felekāt

Şems-i eflāk dilā eyleyegör sen seni gel
Toğa zātına senüñ mecma’-ı nūr-ı semerāt

Seni sen âdem iseñ Cezbî zātında ara¹⁵
Âdemiyyetden eger ister iseñ zāta şifāt

Der-maḳālāt-ı [Sâdis]

[Fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _]

Gel e ey âdem-i zāt ğafleti ço gel gözin aç
İtme bîhûde heves bunda seni sen koca aç

Bite zātında senüñ haḳḳ-ıla haḳ mā’ideler
Süfre-i ḥ’ân-ı Hudādan alusun zātına [bâc]

Çāk çāk eyle gönül perdesini gel âdem
İdegör âdem ile zātına dâ’im mi’râc [4a M1]

Dik gözin gönline tā kim bulasun büt-i dile
Tavf ide Ka’be-i gönlini dem-â-dem hüccâc

¹⁴ Aslı “mühr” olan, önceki mısradaki asıl haliyle yer alan kelime vezin gereği “mühür” olarak metne alındı.

¹⁵ Bu mısranın vezni kusurludur.

'Arefe Dağı vücūdında dağı Lebbeyk di
Taşla şeytân çerisin olmadan ol târâc¹⁶

Âdem it özini şaç mezra'a cân tuğmını
Âdem-i¹⁷ nâ-ḥalefe olmayasun sen muhtâc

Heft deryâda ara cevher-i zâtın bir bir
Gelmeden üstine şiddetle muhâlif emvâc

Şöyle emvâc ki anuñ şüret-i sîretde degül
Hemen¹⁸ ol şüret-i sîrete nazardan geç kaç

Hele gör Hâzret-i Manşûr çekildi dâra
Sen de Cezbî ol Ene'l-ḥaḫ ile var aşla kaç

Der-makâlât-ı Sâbi'

[Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _]

Seni âdem idegör âdem iseñ saña meded
Eyle bu pendümi ger âdem isen saña sened

Sen özin bil seni sen arayıbul günde seni
Var özin bir ḥaber al âdem-i 'irfâna meded

Yapıla ḥâne-i dil olmaya tâ kaçır-ı ḥarâb
İrmeden bād-ı muhâlif bu dil [ü] câna meded

Yanagör şem'-i ḥaḫîkatdeki pervâne gibi
Düşmeye cân u tenin âteş-i nîrâna meded

Âdem it bunda seni âdeme ir ez dil [ü] cân
Uymadan tıfl-ı gönül nefis ile şeytâna meded

Zâhir ü bâtınıni eyleme telvîş şaḫın
Düşmeden mîve-i dil keşret-i bārâna meded

¹⁶ Bu mısranın vezni kusurludur.

¹⁷ Nüshada "Âdemî" şeklinde yazılan bu kelime vezin gereği "Âdem" olarak metne alındı.

¹⁸ Aslı "hemân" olan bu kelime vezin gereği "hemen" olarak metne alındı.

Besle dil naḥlini tā kim ola bir naḥl-i bülend
Ola ol naḥl-i bülendüñ biri biñ dâne meded

Pişürüp püte-i ‘aşk içre muḥaşşal seni sen
Şerer-i āh ile var tā reh-i erkāna meded

Allāh Allāh ile ma‘mūra sezā kıl dilini
Ki müşābih ola dil Ka‘be-i Raḥmāna meded

Şüretin cezbe ile sîretin ‘âkıl idegör
Varagör şüret-i sîret ile dîvâne meded [4b M1]

Çavşurup destini ta‘zîm idegör tıfl-ı dile
Varasuñ âdem olup menzil-i cānāna meded

Meclis-i meyde varup neş’elenüp âdem ile
Olasuñ meclis-i mey-ḥānede rindâne meded

Dest-i sâkîde dönen bâde-i peymâne gibi
Dönegör şubḥ [u] mesâ meclis-i her âna meded

Sen özinden ḥaber al sende neler var hele gör
Sen seni añlayugör Cezbî-i dîvâne meded

Der-maḳālât-ı Tâsi‘

[Fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün
Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _]

Âdem ol sen seni gel nefsuñ-ile eyle şalâḥ
Bulmaḳ istersen eger kim iki ‘âlemde felâḥ

Şem‘-i ‘aşk içre dönen ‘aşık-ı pervāneyi gör
Bula mı âteş-i ‘aşk içre o dîvâne refâḥ

Dime bu ‘aşk nedür âteşe iḥrâḳ nedür
Böyledür de‘b-i çarîḳ ‘aşıḳa var bunda şalâḥ

Özin al âdem olup âdem-i zâtın hele var
Ara bul sende seni âdem ile eyle şabâḥ

O şabâh ki çoğar ol mihr-i ziyākâr anda
Olamaz her dil-i nâ-dâna ziyākâr mübâh

Nûr ola hâne-i dil kalmaya zulmetde meded
Hayy ola tıfl-ı gönül zinde ola tâ-be-şabâh

Cezbî diñle sözüm[i] bu sözümi eyle sened
Bulagör âdem olup âdem-i kâmile felâh

Der-mağâlât-ı 'Âşir

[Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Gel ey gafletde kalmış âdem-i¹⁹ bî-mâye kıl teftiş
Özin bil hem sözün bil sen seni dervîş iseñ dervîş

Nażar kıl zâtına bir kaçreden hâşılsuñ²⁰
Seni sen iyce²¹ tefhîm it saña senden beter her iş

Zuhûr itdûñ bir 'âlemden kim oldı senden ol zâ'il
Niçün hâtıra almazsuñ nedendür sende bed-endiş

Eger kim âdem iseñ o 'avâlimden haberdâr ol
Bu 'âlemde oқи ders-i mu'ammâyı idüp der-piş [5a M1]

Çurup şaṭranc-ı sırrın sür piyâde esb-i filânuñ
Al ele rûh-ı ferez ile nefse ideğör sen kiş

Varup ol aṭ evinden nefsini teftişe sa'y eyle
Olasun âdem-i ekmel gide nefsinden âläyiş

Özin şâh eyle Cezbî Kâf-ı ıqlîm-i ṭarîkatde
Olup âdemle âdem olasun bir âdem-i dâniş

¹⁹ Nüşhada "Âdemî" şeklinde yazılan bu kelime vezin gereği "Âdem" olarak metne alındı.

²⁰ Bu mısranın vezni kusurludur.

²¹ Nüşhada "iyüce" şeklinde yazılan bu kelime vezin gereği "iyce" olarak metne alındı.

Der-maḳālāt-ı İḥdā ‘Aşer

[Mefā‘ilün / mefā‘ilün

Hecez: . _ _ _ / . _ _ _]

Gel ey ḥayvān-ı bed-sīret
 Gel ey nā-dān-ı bed-tıynet
 Tut ādem ile ünsiyet
 Olasun ādemü'l-eltāf

Sen ādem idüñ aşlından
 Muḳaddem nūr idi zātın
 Niçe biñ ādemī zāt içre
 Olduñ ādemi vaşşāf²²

Yöneldüñ ‘ālem-i tenvīrden²³
 Ğurbet ihtiyār itdüñ²⁴
 Bir ismiyle zuhūr itdüñ
 Çü sensün Ka‘be-i keşşāf

Ḥicāb ıḳlīmine irdüñ
 Ki yetmiş biñ ḥicāb oldu
 Her ıḳlīm seyrini itdüñ
 Kimi hādī himi a‘rāf

Murād a‘rāfdan ḍāll oldu²⁵
 Saña añlar ḥayāl oldu
 Celāl ancaḳ cemāl oldu
 Celālinden yeter inşāf

Ne ise zātına ḳonmuş
 Ol ismiyle müsemmasın
 Çü sen bir kenz-i esmāsın
 Senüñ zātında her eṭrāf

Gelüp bir ḳaṭreden olduñ
 Bu şüret ile insānı

²² Bu mısranın vezni kusurludur.

²³ Bu mısranın vezni kusurludur.

²⁴ Bu mısranın vezni kusurludur.

²⁵ Bu mısranın vezni kusurludur.

Ƙo hayvân hil'atin tenden
Olasın âdemiden Ƙâf

Çü sensün Ƙâf ve'l-Ƙur'an
Çü sensün nûn ile hâ mîm
Çü sensün sûre-i Seb'u'l-meşânî²⁶
Eyle gel inşâf²⁷

Çü sensün şûre-i ihlâş
Sen ol Cezbî-i Furkânî
Özin Ƙıl 'ilm-i Yezdânî
Saña taşşîş ola elţâf

Der-makâlât-ı İsnâ 'Aşer

[Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Ger olduñ ise ey âdem eger kim illâ elţâf²⁸
Özinden gösterür mir'ât-ı zâtın şûret-i vaşşâf

Ƙulâ'iyi vücûdında temekkün eylemiş dîvler
Ƙanı yâ pehlevân-ı gayretin Ƙalbinde bî-inşâf [5b M1]

Nedür bu Ƙil ü Ƙâl [ü] bu hevâ-yı²⁹ mâ-sivâ sende
Urursun âdemiyetden yine lâf üzre yüz biñ lâf

Özin âdem idüp olmadan âdem zîr-i bâlâda
'Aceb kim hâţıra gelmez mi adım âdemü'l-eslâf

Özinden bul seni Ƙo lâf-ı da'vâyı be-ţulânî
Yüzüñ beyt-i Hudâ Ƙıl her kelâmın Sûre-i Nûn Ƙâf

Cemâlün secdegâh-ı Ƙible-i aşhâb-ı hâcettür
Niçe tavf itmeye hüccâc ma'nâ şûretin şâf şâf

Nazargâh-ı Hudâsuñ âdem ol Cezbî-i pür-taşşîr
Olam dirsene eger 'Anĸâ-yı Ƙâf Ƙulle-i etrâf

²⁶ Bu mısranın vezni kusurludur.

²⁷ Bu mısranın vezni kusurludur.

²⁸ Bu mısranın vezni kusurludur.

²⁹ Nüşhada "hevâyı" şeklinde yazılan bu kelime vezin gereği "hevâ" olarak metne alındı.

Der-maḳālāt-ı Selāse ‘Aşer

[Mef‘ülü / mefā‘ilün
Hecez: _ _ . / . _ _ _]

Ey âdem-i ḥayvân³⁰
Ey şüret-i insân³¹
Ey câhil-i nâ-dân³²
Ey bî-ḥaber-i ‘irfân

Bir nûr-ı tecellâsuñ
Bir sırr-ı mu‘allâsuñ
Bir aḳçeye³³ dimezsün
Yoḳ sende hîç ‘irfân³⁴

Sen olma mısuñ âdem
Yâ olma mısuñ maḥrem
Sende ḳamu bu ‘âlem
Esrâr-ı Ḥaḳa el-ân

Sensün çü Kelimâsâ
Sensün daḥı şol ‘İsâ
Senden görünür Mevlâ
Şekk itme aña el-ân

Âdem ile ol hem-pâ
Esrâr ile ol deryâ
Ol ṭavr-ı tecellâ
Tâ kim olasuñ Ḳur’ân

Pervâne-i cânân ol
Hem âteş-i süzân ol
Hem cism-i tercân ol
Cân içre olup cânân

Sen derd ile Eyyüb ol
Her ḥaste-dile maṭlûb ol

³⁰ Bu mısranın vezni kusurludur.

³¹ Bu mısranın vezni kusurludur.

³² Bu mısranın vezni kusurludur.

³³ Burada bulunan “de” bağlacı vezin gereği metne alınmadı.

³⁴ Bu mısranın vezni kusurludur.

Her tıfl-ı dile mergüb ol
Ol bir Yûsuf-ı Ken'ân

Her bir deme ol Yaḥyâ
Ol daḥı Zekerıyyâ
Şu'ayb daḥı ol Mûsâ
Tâ itme seni nihân

Dāvûd [u] Süleymân ol
İskender-i devrân ol
Hem Nûḥ ile tûfân ol
Ġarḫ olmaya keştî-i cân³⁵

Ol âdem-i zâta mâye³⁶
Bul sende niçe sermâye³⁷
Döndür seni dârâya
Destinde ola ebdân

Sen cümleye aḥbâb ol
Her mülk-i dile bâb ol
Hem daḥı çâr aḫṭâb ol
Her dil getüre iḫân

Her küfr-dile tenvîr ol
Virânelere ta'mîr ol³⁸
Her 'aşîḫa tefsîr ol
Tâ kim olasun Qur'an [6a M1]

Cebrâ'il ü Mikâ'il
İsrâfil ü 'Azrâ'il
Mes'ül ü hem sâ'il
Aḫmed ile ol yârân

Bü Bekr 'Ömer hem 'Osmân³⁹
Ol Ḥaydar ile mihmân

³⁵ Bu mısranın vezni kusurludur.

³⁶ Bu mısranın vezni kusurludur.

³⁷ Bu mısranın vezni kusurludur.

³⁸ Bu mısranın vezni kusurludur.

³⁹ Bu mısranın vezni kusurludur.

Ḥüseyn [ü] Ḥasan el-ân
Ol anlar ola cānān

Çârdeh ma‘şûm ol⁴⁰
Añlara daḥı ma‘lûm ol⁴¹

Her bezm-i dile mum ol
Pür nûr ola dersēñ yārān⁴²

Cezbî-i dil-efkende
İnsân [u] melek sende
Bul âdem[i] ol bende
Ol mülk-i dile sultān

Der-makālât-ı Erba‘a ‘Aşer

[Mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fa‘ülün
Hezec: _ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _]

Ey âdem-i bî-māye hemān eyle yüzün aḳ
Gün gibi cemālin güneşi tā ola berrâḳ

Âdem ile ünsiyet idüp kıl seni idrâk
Ger ister isen kim olasuñ şâyî‘-i âfâḳ

Bâzâr-ı ḥaḳîḳatde metâ‘-ı dile pey sür
Dellâl-i maḥabbet saña tā kim ola ilḥâḳ

Emlâk ola şol emta‘-ı ‘aşk kenz-i derûna
Kim ide ṭulû‘ maḡrib-i dilden meh-i işrâḳ

Yaḳ pervâne-i cān u dilüñ ol şem‘a-i ‘aşḳa⁴³
Ḳonmaya gönül Ka‘besine enfes ü âfâḳ

Pâk ola içün taşran ola tâbiş-i pür-nür
Nür idüñ ezel nûra iriş âdem-i şikâḳ

⁴⁰ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁴¹ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁴² Bu mısranın vezni kusurludur.

⁴³ Bu mısranın vezni kusurludur.

Sen şems-i Hudâsuñ ezeli zâtını aña
Bu nuṭṭkuma şâhiddürür aña hele Ḥallâk

Nüriyyet ile halk olunup rûḥ-ı münirün
Düşdüñ yine sen zulmete kalduñ hele çıplağ

Zâtında senün var idi ol şems-i haḳıkat
Sen eylemedün bunda senün kendüni berrâğ

İnşâfa gelüp sen seni kıl iyce⁴⁴ tefekkür
Cezbî seni sen âdem idüp âdeme pek bak [6b M1]

**Der-makâlât-ı Ḥamse ‘Aşer ‘an-Vaşfi Peder-i Büzürgüm ‘Azizüm Şeyḥ
Bahâ’e’-d-dîn Ḥimmet-zâde**

[Mefâ’ilün / mefâ’ilün / mefâ’ilün / mefâ’ilün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Behey âdem eger âdem iseñ [git] bâb-ı Raḥmâna
Yolunu şaşırup uyma şaḳın nefis ile şeytâna

Seni ilter râma ‘asî eyleyüp Ḥaḳḳa⁴⁵
Aramazsın muḥaşşal dergeh-i ebvâb-ı ğufrâna

Ol âdem kim özin âdem kılup her mülke ḥükm eyler
Anuñ cümbüşü beñzer [kim] cihân içre Süleymâna

Ol emr eyler cemî’-i bād [ü] ḥâk [ü] âteşe cümle
Anuñçündür yanar ‘aşğ odına bî-çâre pervâne

Dem olur olur âgâh maḥv olur cümle cihân içre
Naẓar eyler ol âdem vech-i pâk-i sırr-ı Yezdâna

Olup müstağrağ-ı nür-ı Muḥammed gâh ol âdem
Şalâ eyler cemî’-i ehl-i ‘aşğa şöyle merdâne

O bir şahş-ı mu‘azzamdur o şahşuñ ḥâdimi ‘âlem
Ḳarâr itmişdür ol mülk-i kerâmetde emirâne

⁴⁴ Şair burada vezin zorlamasıyla “iyice” kelimesini “iyce” olarak almıştır.

⁴⁵ Bu mısranın vezni kusurludur.

Gehi sâcid gehi mescûd gehî ol kıble-i ‘âlem
Tavâf eyler cemâli Ka‘besiñ her şeyh-i şâyâne

Anuñ hep bendesidür şol veliler zümresi hergiz
Yüzidür nüsha-i âyât-ı Hağ nuţkı Kelimâne

Nağar kılsa ider bu ‘âlemi ol cümleten sâlik
Yâ görse vechin anuñ hep gelür küfr ehl[i] imâne

Çü Kâdir ismine mağhardur ol zât-ı mu‘allâ kim
Dilerse ‘âlemi ma‘mûr ider dilerse vîrâne

Ki ben buldum idi zâhir ü bâtın bilmedüm şadrin
Biri [kim] Şeyh Bahâdır biri Yağyâ gibi merdâne

Bular Hağret-i Himmetden alup şadren şadır⁴⁶ sırrı
Bular olmuş idi setren ü sırren şeyh-i şâyâne

Bahâ müstağrak-ı ‘aşk-ı Hudâdur kim bahâ olmaz
Bir[i] kümmel biri ekmele ‘âlem-i merd-i meydâne

‘Amâ imiş benüm bu ‘ayn-ı ‘irfânım ğamum oldı
Olamadum ben añlar gibi âdem çarğ-ı devrâna

Bular âdem idi âdem gerek zâhir gerek bâtın
Görürdüm añlaruñ seyrânını almazdum iz‘âna

Hağmâğat şay hidâyet şay ne dirseñ di behey âdem
Hağıf⁴⁷ kim iremedim bende añlar gibi seyrâna [7a M1]

Bular Bayramiyân içre hağkîğat pîr-i himmetdür
Bulara Himmetiler dirler idi añla divâne

Bularuñ ceddidür Himmet Efendi kim müsellemdür
Bular irdi o sırr-ı himmete zîrâ dilirâne

Bular âdem idi âdem ki sırr-ı Hağğa vâşıldur
Olaruñ emr[i] cârî idi her bir cinn ü insâna

⁴⁶ Aslı “şadır” olan bu kelime vezin gereği “şadır” biçiminde metne alındı.

⁴⁷ Aslı “hağıf” olan bu kelime vezin gereği “hağıf” biçiminde metne alındı.

Velâyet mülketinde bunlar idi merd-i a'lem
Karâr itmişler idi taht-ı diller üzre şîrâne

Görürdüm iki kaşı arasında sırr-ı Kur'ânı
Biri Seb'u'l-meşânî biri İhlâş idi alana

Oğurdum gâh gâh añlar idüm ma'nâ-yı esrârı
O sırr ile anuñçün geldi nazmum levh-i cânâna

Muhaşşal âdem añlardur peyâm al âdemilerden
Özin beñzet sözün beñzet kemâlin daħı 'irfâna

Ṭarîkat pütesinde kıll olup tämmü'l-'ayâr ol kim
Olasuñ sen daħı 'âlemde añlar gibi bir dâne

Sözüm gel güş-ı cân it Cezbiyâ diñle bu güftârum
Seni sen âdem it geçsün sözün Ṭürân u İrâna

Der-makâlât-ı Sitte 'Aşer

[Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ülün

Hezec: _ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _]

Ger âdem iseñ sen de iriş âdem-i zâta
Yüz çutma şaķın şüret-i zâhirde şifâta

Seyret yüzine dik gözünü gözin uyansun
Döndür o gönül dağını tâ kim 'Arafâta

Hüccâc-ı gönül taşlaya şol leşker-i nefsi
Şol taş ile her birlerinüñ başın ufata

Keştî-i dilin şaķla o bād-ı hâlefiden
Çek var ise evvel şaķatı var hulefâta

Dil-teşne iseñ zulmet-i dilden ara anı
Ṭoldur maṭaranı varup ol âb-ı hayâta

Âdemde bulup lezzet-i esrâr-ı Hudâyı
Şol deyr-i derünuñda şanemler döne mâta

Bir şaḥşa yüzün t̄ut seni ādem ide ādem
Dil virme şaḥkın her görinen Lāt u Menāta [7b M1]

Şānına Ḥudā didi senüñ *aḥsen-i takvīm*⁴⁸
T̄ut ‘āḳıl iseñ gūşını bu cümle nikāta

Sen zāt-ı şerefdārımı h̄iç bilmedüñ⁴⁹
Düş ādem iseñ ādem ile ādem-i zāta

Diḳḳatle oḳu sūre-i vechüñde ne yazmış
Bir nüṣḥa-i kübrāsuñ ne baḳarsuñ ḥarekātā⁵⁰

Bir noḳta idin ‘āleme geldüñ olup ‘ummān
Bir noḳtadan irdin yücelüp bu derecāta

Var t̄op-ı cigergāhını at nefsi le’ime
Tā kim iresün ḳal’a-i ebvāb-ı necāta

Ey maḫzar-ı tevfiḳ olan ādem seni fikr it
Lā’iḳ mi kim esfelde ḳalasun yata yata

Sen serverisün ḳulle-i iḳlīm-i buṭūnuñ
Bu z̄ulmet-i tende dil serveri yata⁵¹

Cezbī bu sözüñ diñle sür ol keşti-i nuṭḳum
Ol sāḫil-i cānāna varup t̄op gibi çata

Der-maḳālāt-ı Seb’a ‘Aşer

[*Mefā’ilün / mefā’ilün / mefā’ilün / mefā’ilün*
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Kelāmum gel işit ez-cān u dil ol dā’im āmāde
Çü sen bir sırr-ı a’zamsuñ bu bāğ-ı mülk-i dünyāda

Geçirme vaḳtini beyhūde ādemlik senüñ şānuñ
Ne eksen alınur añla bu mezrā’-ı mu’allāda

⁴⁸ Burada Tin Sūresi 4. āyetine telmih yapılmıştır.

⁴⁹ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵⁰ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵¹ Bu mısranın vezni kusurludur.

Diñilmişdür bu bir mezra'adur şaç tuhm-ı esrârı
Anı taşşile sa'y eyle hemânâ rüz-ı ferdâda

Kocalduñ kanı âdemlik nişânı hîç 'iyân olmaz
Bağar gören çutar destin bu dâr-ı mülk-i ifnâda

Qanı erbâb-ı tevhid-i mağabbet qanı 'aşq ehli
Görilür ehl-i 'aşkuñ nâm u şânı ba'zen imzâda

Cihân fitneyle taldı zulum ile 'âlem harâb oldı
Bulursun râhat-ı tã'âti mümkün olsa şahrâda

O da mümkün degüldür zann olur terk-i diyâr itmek
Hele meslûb-ı râhatdur gerek Müslim Naşârâ da

Velî mümküni vech üzre seni sen bunda âdem it
Çeküp çille-i merdân-ı tãriķı sırr-ı ma'nâda [8a M1]

Mağabbet şem'asında yan yaqıl pervâneäsâ kim
Görünsün şem'-i 'aşkuñ pertevi sırr-ı tecellâda

Hele sa'y it bulunmaz dime âdem yine bâkîdür
Anı Hağ gizlemişdür sũ-be-sũ ol sırr-ı 'uzmâda

'Iyân itmez özin bul ara anı saña lâzımsa
Gerek baħren [ü] gerek bul qaraya vü berâyâda

Eger olmasa ol âdem gibi âdem muħakkağ bil
Harâb olur cihân başdan başa añla bu arada

Gerek kim bulasın sen âdem olup âdemü'z-zâtı
Teħaşı itme sa'y [u] küşiş [it] her yaz [u] şitâda

Çü sen ol âdemü'z-zâtsuñ senüñ ceddündürür âdem
Ne âdemler gelüp geçdi bu dâr-ı mülk-i ifnâda

Cebînin ola nür-ı sırr-ı Hağ 'uşşâka bî-pervâ
Tãvâf ide anı ħüccâc-ı ma'nâ cümle ma'nâda

Behey âdem sanadur bu sözüüm maħfûz-ı cân eyle
Yile şavrulmadan bu 'ömr-i fânî qalma süflâda

Şalât [u] şad selâm it Hâzret-i Faḥr-ı Cihân-tâba
Anuñ rûḥ-ı şerîfin âşinâ kııl saña ferdâda

Hemân Allâh Muḥammed Ḥaydaruñ ḥubbından ayrılma
Mu'in [ü] dest-gîrûñ ola tâ dergâh-ı Mevlâda

İmâmân-ı düvâzdeh çârdeh ma'sûm-ı pākânı
Şenâ kııl kııl maḥabbet anlara dünyâ vü 'uqbâda

Olardur âdem ey âdem hemân güş eyle güftârum
Ḥaber virdi Ḥudâ çün añları leyle-i İsrâda

Hele zıkr eyle Allâhı didi *lâ taḳneṭü*⁵² Mevlâ
Ümîdin kesme Allâhdan gerek dünyâ vü me'vâda

Hemân dergâha tüt rüyını kııl dâ'im temennâlar
Seni âdem ide Cezbî o dem dergâh-ı 'ulyâda

Der-maḳâlât-ı Tis'a 'Aşer

[*Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün*
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Dilâ gel tâm pāk ḳalb olup döndür yüzün yâra
Düşürme gel televvün ile dil 'Anḳâsın aḡyâra [8b M1]

Hemân bir pîr-i kâminden oḳı 'ilm-i kemâlâtı
Eger kim vâḳıf olmaḳ ister iseñ cümle eṭvâra

Ereñler şoḥbetin lâf u güzâf 'addıyla ṭa'n itme
Çü añlar vâḳıf-ı⁵³ esrâr-ı Ḥaḳdur düşme efkâra

Çü sensün a'lem ü ekrem çü sensün nüshâ-i a'zam
Ḥazer kııl virme murğ-ı varını süflâ vü idbâra

Özin pāk eyleyüp tevḥîd-i ḥâşş-ı Ḥaḳḳa 'ârif ol
Gele kâfir daḡı görürse vechüñ semt-i iḳrâra

⁵² "Ümidinizi kesmeyin." | Burada Zümer Sûresi 53. âyetten iktibas yapılmıştır.

⁵³ Nüshada "vâḳıfı" şeklinde yazılan bu kelime vezin gereği "vâḳıf" olarak metne alındı.

Nazar kılmaz erenler şürete çü kalbe nâzırdur
Libâs-ı kalb[i] peydâ eyle baqma tâc u destâra

Şular kim hırqa-i tâciyla âlâyişler eylerler
‘Alâmetdür olaruñ her biri bir pîr-i muhtâra

İki terkdür kimi dört kimi altı terkdürür anuñ
İrilür cümlesinden ol cenâb-ı sırr-ı Kerrâra

Kimi on iki on sekiz kimisi dâldürür hergiz
Kimisi Hâlveti vü Celveti baq resm-i gülzâra

Kimi Sa’dî vü Bayramî kimi el-Hâc Bektaşî
Kimisi Qâdirî dahı Rufâ’î düşme inkâra

Bularuñ her biri râh-ı Hudâda merd-i a’lâdur
Bularla irilür el-ḥaḥ kemâl-i sırr-ı Ğaffâra

Hüner zâhir degül bâtın libâsın giymedür pîrüm
Degüldür zâhir ile i’tibârı merd-i ḥaḥkuñ aña bî-çäre

Eger kim zâhirâsâ bâtınuñ tâcını giydünse
İrürsün ṭurfetü’l-‘ayn içre varup şâh-ı etvâra

Senüñ sen neydigün bildünse ger her yirde âdemsün
Eger kim bilmedünse girme bî-ma’nâ bu bâzâra

Çekilmez çilledür pülâdâsâ bu ṭariḳatler
Çü ḳavs-ı sırr-ı a’zâmdur giremez kimse ol kâra

Niçün geldüñ cihâna ne içün var olduĝuñ aña
İregör günbegün sırr-ı ṭariḳat ile âsâra

Özün pâk eyle nür-ı sırr-ı zât-ı Ḥaḥ ile her bâr
Eger kim irmek isterseñ her esrâr ile ḥünkâra

Mesihâsâ ‘urûc it ‘âlem-i⁵⁴ süflâdan a’lâya
Dem-i ‘İsâ gibi irsün nüfusuñ güş-ı dildâra [9a M1]

⁵⁴ Nüshada “‘âlemi” şeklinde yazılan bu kelime vezin gereği “‘âlem” olarak metne alındı.

Kemālât ehl[i] fıkh [u] naḥv bilmez maḥv oḡur añlar
Oḡı maḥv ‘ilmini sen de varup bir ḥ’āce-i vara

‘Anāşır ḥikemi ḡo rūḥ-ı a‘zamdan ḡaberdār ol
Ne kim nuṡḡ eyler iseñ ire nuṡḡıñ rūḥ-ı ṡayyāra

Hüner Rūḥu’l-ḡudüsden⁵⁵ ḡaḡ kelām idüp işitmekdür
Degüldür rūḥ-ı ḡayvānī degüldür nefsi emmāre

İregör birlige gel ikilik zünnārımı ḡaṡ’ it
Gezüp durma nihānī şirk ile her dā’im āvāre

Velī aḡyārvār şaşırur rāhını ‘uşşāḡıñ⁵⁶
Çeker kendine kendin bilmeyen her şaḡş-ı idbāra

Olur iseñ eger ma‘şūḡa ‘aşıḡ ‘aşḡ[ı] peydā ḡıl
Maḡıvdur⁵⁷ ‘aşıḡıñ ḡālī ḡulaḡ ṡut işbu ḡüftāra

Açup yelken dümen ṡut doḡrı var rāḡıñ hebā itme
Yanaşdur keşti[yi] bād-ı muvāfiḡ ile ezḡāra

Ki vardur anda bir şāḡ-ı mu‘azzam ḡalka ḡükm eyler
Anuñ destinde bir ḡardalāsā cümle ḡalk ḡemvāre⁵⁸

Metā’-ı ‘aşḡ ise sa‘yin ol ‘aşḡıñ kānıdır kānı
Anı bul sende senden geḡ özin ṡut ...⁵⁹

Ereñler himmetin dā’im ṡaleb ḡıl ḡazret-i ḡaḡdan
İrem dirseñ erenler gibi ol ḡülzār-ı esrāra

Beḡā-ender-beḡāya ṡut yüzün bāḡı olam dirseñ
Hemānā ‘āzim ol Cezbī varup ol semt-i dīdāra

⁵⁵ Aslı “ḡuds” olan bu kelime vezin gereḡi “ḡudüs” biçiminde metne alındı.

⁵⁶ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵⁷ Aslı “maḡv” olan bu kelime vezin gereḡi “maḡıv” olarak metne alındı.

⁵⁸ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵⁹ Nüşhada burası boş bırakılmıştır.

Der-mağâlât-ı 'İşrîn

[Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Gel ey deryâ-yı gaflet içre kalmış 'aql-ı hayvânî
Geçirme üstine devr eyleyen bîhüde devranı

Semâvât [u] zemîne bir nazâr kıl 'ayn-ı 'ibretle
Ne kıdretlerle tezyîn eylemiş bu çarh-ı gerdâni

Nebâtât⁶⁰ kamu eşcâr hayvânât ezharât⁶¹
Anı insâna bahş itdi işit bu nuṭṭ-ı her âni

Şeriki yoḡ Hudânuñ bî-bedeldür anı tefkîr it
Seni yoḡdan getürdi 'âleme var eyle iz'ânı

Menîken raḡm-ı mâderde dirildin laḡm [u] kan olduñ
Saña rûḡ virdi Ḥaḡ bir kaṭre iken olduñ 'ummânı [9b M1]

Çün 'ummân-ı Ḥaḡsuñ yâ kanı evvelki ḡâletler
Ḳanı âdemliḡin şânı yile mi virdüñ ol şânı

Ḳanı ol 'ahd [u] mişâḡuñ unuttun mı behey zâlim
'Uḡd-ı Ḥaḡḡı terk itdüñ geçürdüñ ḡayfâ devrânı⁶²

Der-mağâlât-ı İḡdâ 'İşrîn⁶³

[Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _]

Gel ey şüfi⁶⁴ bizüm eṭvârimuz⁶⁵ sırr-ı melâmetdür
Döner peymânemüz sâḡı yedinde bir⁶⁶ kerâmetdür

⁶⁰ Nüşhada "nebâdât" şeklinde yazılan bu kelime aslı imlası olan "nebâtât" olarak metne alındı.

⁶¹ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁶² M1 nüshasında burada on satırlık bir boşluk vardır.

⁶³ M2 nüshası buradan itibaren başlamaktadır. | Der//İşrîn: Der-mağâlât-ı Melâmet Sırr-ı Nuşh-ı Ehl-i Dil | 34a M2

⁶⁴ şüfi: âdem M1

⁶⁵ eṭvârimuz: eṭvâr M1

⁶⁶ yedinde bir: de bir nür-ı M1

Mey-i ‘aşk-ı ilâhî bezm-i⁶⁷ cân u dilde cārîdür
Şelâdur nûş iden gelsün bu dem⁶⁸ vaqt-ı sehâvetdür

Eger kem eger ahsen söz şudür itse zebânundan
Kemi gözleyüb[en] görme dime âyâ ne hâletdür⁶⁹

Menâre şeklidür kalb-i şanevber ma‘nen âdemde⁷⁰
Eser bād-ı muhâlîf gâh bir zerre hayâletdür [10a M1]

Ki zirâ hicv idüp kendün görür her ‘ayb[ı] nefsünde⁷¹
Göñül iklimine sultân olan şâhib-‘adâletdür

Gözetmez kimsenün noşşân[ın] ‘aybın hüsn-i zann eyler
Ne kim var kendi⁷² nefsinde⁷³ gözetmek bir sa‘âdetdür

Qabîhâne sözini dinleyüp her şahşa keç bakma
Qabîh söz ile kem olmaz şoñı zirâ hacâletdür

İy’olan⁷⁴ kem olur mı kendi⁷⁵ nefsin görse de aqbeğ
Anuñ zâtı ki ola pāk [ü] aqher⁷⁶ bu şarâhatdur

Ne bilsün h̄‘âr-ı⁷⁷ nâ-hemvâr olan şad-bergin ahvâlin
Olar bî-behredür bilmez o sırrı⁷⁸ bî-liyâqatdur [34b M2]

Melâmilerle yâr u yâverüz biz mâ-taqaddümden
Çü bu dehrün cefası bizlere ‘ayn-ı ‘inâyetdür⁷⁹

⁶⁷ bezm-i: nehr-i M2

⁶⁸ nûş//dem: ‘uşşâka gelsün nûşa kim M1

⁶⁹ Eger//hâletdür: Biz ol ‘ayyâş-ı ‘aşkuz ‘aşk-ıla ‘âlemde var olduq, Melâmî şüretüz dime bu hâlet yâ ne hâletdür M1

⁷⁰ Menâre//âdemde: Nazargâh-ı Hudâdur kalb-i âdem kalb-i âdemde M1

⁷¹ Ki//nefsünde: Geh[i] hicv eyleyüp kendün gör her ‘ayb kendünde M1

⁷² kendi: kend M1

⁷³ nefsinde: nefsin M1

⁷⁴ İy: İyü M1

⁷⁵ olur mı kendi: olmaz kend M1

⁷⁶ aqher: muqahhar M1

⁷⁷ h̄‘âr: hâr M2

⁷⁸ sırrı: sırra M1

⁷⁹ ‘ayn-ı gâyetdür: sîretde râhatdur M2

Ne deñlü ta'n oğun urursa münkir sine-i cāna
Degül ğam ehl-i 'aşka ol dağı⁸⁰ resm-i sa'âdetdür⁸¹

Yıkarlar hāne-i dīn ü imānehlerin añlar⁸²
Olara kem göz etmek ehl-i Hāğkı ma'nen⁸³ 'âdetdür

Veliyy ü enbiyā'u'llāha keç bağdı münāfıklar
Bu kemter de o sırma maħrem olmağ bir sa'âdetdür⁸⁴

Neler çekdi 'Alī vü Muştafa⁸⁵ ħadsiz münāfıktan
Bi-ħamdi'llāh bize andan berü ol sır emānetdür

Çün ol zāt-ı kerem-bağşālaruñ evlādıyum çünkim⁸⁶
Bu kıl ü kâl-i dünyayı bize lâ'ik⁸⁷ ferāğatdur

Ne dirlerse disünler tutma ğuşın ta'n-ı nā-dāna
Derünın Hāğka rabı it 'ömrüñ encāmı nedāmetdür

Elüñden geldigince zıkr [ü] tã'at eyle Allāha
Kuşuruñ var ise de kula lâ'ik⁸⁸ istikāmetdür

Geh[i] sekrān ğāhī⁸⁹ ayık ol bāğ-ı melāmetde
Melāmet ğülşeninüñ zevk[ı] zırā bī-nihāyetdür

Niçe ezhar olur peydā ki anı görmemiş gözler
Olar bī-nür 'ayna görseler de⁹⁰ hiçe āletdür [10b M1]

Kişiyyi vāşıl-ı Hāğ eyleyen bir pīr-i kāmildür
Anı sen şanma kim zāhid feşāhatle⁹¹ belāğatdur

⁸⁰ dağı: bize M2

⁸¹ resm-i sa'âdetdür: 'ayn-ı 'ināyetdür M2

⁸² Bu mısranın vezni kusurludur.

⁸³ ma'nen: zāten M1

⁸⁴ Bu//sa'âdetdür: Anı bil kim ne ħikmetdür ne deñlü bir ğabāvetdür M1

⁸⁵ 'Alī//Muştafa: Muħammed Murtażā M1

⁸⁶ çünkim: zırā M1

⁸⁷ kâl-i//lâ'ik: kâli terk itmek bize dā'im M1

⁸⁸ lâ'ik: lâ'ih M1

⁸⁹ ğāhī: vü M2

⁹⁰ de: - M1

⁹¹ feşāhatle: faşşāle M1

Melâmet mezra‘asın tütma boş saç tuhm-ı esrârı
Ki zirâ kıni‘-i ‘ilm⁹² olma her cinse⁹³ kabâhatdur [35a M2]

Ne eksen alınur dâne bu mezrâ‘-ı mu‘allâda⁹⁴
Beķâya ‘âzim olmaķlık tehi-dest bir kabâhatdur⁹⁵

Ki sen de ‘âķıl ol sa‘y it eger âdem iseñ âdem
Ki bunda bilmemek Haķķı kıatı ‘âr u cehâletdür⁹⁶

Erenler sa‘y idüp bunda neler kesb itdiler şüfi⁹⁷
Ki sen de ‘âķıl ol sa‘y it tehi kıalmaķ ħabâsetdür⁹⁸

Kim ola ħâmili sırr-ı Melâmînün bu ‘âlemde
Çü⁹⁹ bir bâr-ı girândur sırr-ı Mevlâdan ‘ibâretdür¹⁰⁰

Mükemmel geçinenler şüretâ bilmezler esrârı
Derünî ħâl yoķ anlar hemân şıħhate kıyâfetdür¹⁰¹

Velî vardur teneffürde cihân ol şahşı¹⁰² zemm eyler
Olardur ‘arif-i sırr-ı Ĥudâ ol bî-şemâtetdür

Görinür şüretâ¹⁰³ ümmî degüldür oķumış naħvi
Çü maħv¹⁰⁴ ‘ilminde ‘ariflerdür anlar pür zarâfetdür

Ne lâzım¹⁰⁵ anlara kıal u¹⁰⁶ yeķül ile muzâfatlar
Olar tefsîr-i ‘aşķı oķuyan pîr-i¹⁰⁷ hidâyetdür

⁹² ‘ilm: sır M1

⁹³ cinse: şınfa M1

⁹⁴ mezrâ‘-ı mu‘allâda: dâr-ı mülk-i fânide M2

⁹⁵ bir kabâhatdur: pür cehâletdür M2

⁹⁶ Bu beyit M2 nüshasında bulunmamaktadır.

⁹⁷ itdiler şüfi: itdi ey âdem M1

⁹⁸ Ki//ħabâsetdür: Sivâ ħubbı erenlerde ħarâm hem kerâhetdür M1

⁹⁹ Çü: Ki M1

¹⁰⁰ ‘ibâretdür: kinâyetdür M1

¹⁰¹ Bu mısranın vezni kusurludur.

¹⁰² şahşı: zât M1

¹⁰³ Görinür şüretâ: Dinür şüretde M1

¹⁰⁴ Çü maħv: Ĥudâ M1

¹⁰⁵ Ne lâzım: N’ider M1

¹⁰⁶ u: ile M1

¹⁰⁷ pîr-i: ehl-i M1

Olar¹⁰⁸ kim hâle baqmaz kâl ile da'vâlar eylerler
O mânend kimseler sırren ü cehren pür ğabâvetdür¹⁰⁹

N'ola¹¹⁰ bu hây [u] hüy-ı süziş-i feryâd [u] nâlişler
Derûni derd-i 'aşq olmayana külli nedâmetdür¹¹¹

Sivâ¹¹² ile derûni pür olan n'eyler bu ğavġâyı¹¹³ da'vâyı
Hemân kim diyeler bu cezbe ehli ehl-i hâletdür¹¹⁴

Bu¹¹⁵ hây hūya ehil olmağ hünerdür sâlik¹¹⁶ 'âlemde
Özin bilmez sözün bilmez o sır sırr-ı velâyetdür¹¹⁷ [35b M2]

O sırra vâkıf olmağ ister iseñ sırra hem-pâ ol¹¹⁸
İresün sırrına sırruñ o sırr-ı Hâkka vesâletdür

Geçüp cümle hicâb ıqlimini seyr [ü] sülükinde
Mağâm-ı 'aşq [u] şevka şâh olan ehl-i riyâzetdür¹¹⁹

Bu ednânuñ yeden zâten çariğın vaşf idem bir bir
Ki her bir zât-ı vâlâ kûtb-ı irşâd-ı¹²⁰ çariğatdur [11a M1]

Şemisveş¹²¹ zâhir oldı Hâcî Bayram-ı Velî dehre
Ki andan irdi sır Akşemse¹²² envâr-ı sa'âdetdür

¹⁰⁸ Olar: Şular M1

¹⁰⁹ ğabâvetdür: seğâmetdür M1

¹¹⁰ N'ola: Nedür M1

¹¹¹ külli nedâmetdür: ğod bu cehâletdür M1

¹¹² Sivâ: Hevâ M1

¹¹³ ğavġâyı: da'vâyı M1

¹¹⁴ Bu beyit M2 nüshasında bir beyit sonra gelmektedir.

¹¹⁵ Bu: O M2

¹¹⁶ sâlik: âdem M1

¹¹⁷ bilmez//velâyetdür: bilmezlere şeklin cemâdetdür M1

¹¹⁸ sırra//ol: 'âlemde M2

¹¹⁹ riyâzetdür: hidâyetdür M1

¹²⁰ irşâd-ı: irşâd u M1

¹²¹ Aslı "şemis" olan bu kelime vezin gereği "şemis" olarak metne alındı.

¹²² sır Akşemse: Akşemse kim M1

Hem¹²³ andan şu'le şaldı¹²⁴ Şeyh Şāmī-i pür-esrāra¹²⁵
O da bir pīr-i kāmīl kuṭb-ı dīn-i 'izz-i rif'atdur¹²⁶

Anuñ oğlu ve oğlu hāmīl oldı sırr-ı muhtāra
Olardan Bolevī Şeyh-zādeye sır intikāletdür

Çün andan pīr-i kāmīl Şeyh Aḥmed de zuhūr itdi
O nūr-ı sırr-ı Ḥaḳ oldı¹²⁷ hüveydā bu ne ni'metdür

O zāt-ı pākden irdi çün ki nūr-ı şem'-i Rabbānī
Anuñ nām-ı 'alāsı Ḥazret-i Şeyh Pīr Himmetdür¹²⁸

Çü Sultān Ḥacī Bayram sırrın i'tā eyledi Mevlā¹²⁹
Serīr-i sırr-ı Mevlāda o şems-i burc-ı vaḥdetdür¹³⁰

Anuñ ferzend-i pāki Şeyh¹³¹ 'Abdu'llāh Efendidür¹³²
Ṭarīkatda o da şem'-i şebistān-ı ḥaḳīkatdur¹³³

Anuñ ferzend[i] Şeyh 'Abdu's-Şamed Efendi ol kāmīl¹³⁴
Veliyyu'llāh içinde müntehī kân-ı kerāmetdür¹³⁵

Anuñ ferzendi daḥı Şeyh Nūru'llāh Efendi kim
Velāyet mülketinde merd-i ma'nā-yı şecā'atdur¹³⁶ [36a M2]

Anuñ ferzendleri daḥı Bahā'ü'd-dīn ü Mecdü'd-dīn
Müsel sel bu zevātın her biri şāhib-ḥilāfetdür

¹²³ Hem: Çü M1

¹²⁴ şu'le şaldı: pertev-endāz oldı M1

¹²⁵ pür-esrāra: vālāya M1

¹²⁶ kuṭb-ı/rif'atdur: mürşid-i sırr-ı reşādetdür M1

¹²⁷ sırr-ı/oldı: Ḥaḳ andan M1

¹²⁸ O//Himmetdür: Zuhūra geldi andan Ḥazret-i Himmet Efendi kim, O da Bayrāmiyān u Ḥalvetide pīr-i himmetdür M1

¹²⁹ Mevlā: a'tā M1

¹³⁰ o//vaḥdetdür: ḥaḳīkat şems-i vaḥdetdür M1

¹³¹ pāki Şeyh: kim eş-Şeyh M1

¹³² Efendidü: Efendi de M2

¹³³ Ṭarīkatda//ḥaḳīkatdur: O da bir āfitāb-ı neyyir-i evc-i sa'ādetdür M1

¹³⁴ Efendi//kāmīl: 'abd-ı ḥaḳīkat de M1

¹³⁵ Veliyyu'llāh//kerāmetdür: Velāyet mülketinde merd-i ma'nā-yı siyādetdür M2

¹³⁶ Bu beyit M1 nüshasında bulunmamaktadır.

Bahâ'ü'd-dîn Efendinüñ hafidi oluban ben de
O zâtuñ himmetiyle bu derünüm pür maḥabbetdür

Ṭarîḳ-ı Ḥalvetide Şeyḫ Pîr Himmet Efendinüñ
Ḥüsâme'd-dîn Bezzâz Ḥazreti kim merd-i ḥayretdür

Anuñ da şeyḫi Bezci-zâde Muḥyi'd-dîn Efendidür
Ṭarîḳatda o da şâhib-zamân şeyḫ-i zehâdetdür¹³⁷

Bu ta'dâd olunan zât-ı şerîfüñ her biri el-ḥaḳ
Ḥaḳîḳat menziline şeyḫ-i pîrân-ı¹³⁸ velâyetdür

Bulardur çün muḥibb-i ḥânedân-ı âl-i evlâd kim¹³⁹
Bularuñ her biri sırr-ı velâyetde imâmetdür¹⁴⁰

Bularuñ zümresinden eyle ta'dâd bizleri yâ Rab
Ki anlar dergeh-i Faḫr-ı Cihâna¹⁴¹ ḥâş ümmetdür¹⁴²

Bu Cezbî bendeni ḥaşr eyle ehlu'llâh ile yarın
Veliler menzili vaḳt-ı mezelletde selâmetdür [11b M1]

Yalın ayaḳ baş¹⁴³ açığı bî-kes [ü] bî-çâre olduḳda
Ümîdüm ol Ḥabîbüñden Ḥudâvendâ¹⁴⁴ şefâ'atdur

Beni maḥzûn [u] maḥrûm itme rüsvâ rûz-ı maḥşerde
Be-ḥaḳḳ-ı Aḫmed-i Muḫtâr şânuñ ḥalka şefḳatdur

Kerem senden ḥaṭâ benden siyeh-rû kemterüm çünkim¹⁴⁵
Veli yoḳdur şevâbum zerre deñlü hep şekâvetdür [36b M2]

¹³⁷ Ṭarîḳatda//zehâdetdür: O daḫı ḳuṭb-ı 'âlem şeyḫ-i irşâd-ı ziyâretdür M1

¹³⁸ menziline//pîrân-ı: âsitânı içre aşḫâb-ı M1

¹³⁹ âl-i//kim: şürî ma'nâda M1

¹⁴⁰ sırr-ı//imâmetdür: sırren ü cehren nür-ı ḥazretdür M1

¹⁴¹ Cihâna: Cihânda M1

¹⁴² ümmetdür: - M2

¹⁴³ baş: başın M1

¹⁴⁴ Ḥudâvendâ: Ḥudâbendâ M1

¹⁴⁵ kemterüm çünkim: mücrimüm mücrim M1

Didün *lā taḳnetū*¹⁴⁶ kesmem ümidüm dāverā senden
Zünüb ehline zerre şefḳatūñ¹⁴⁷ pür ıŝtırāhatdur

Şalāt-ı lā-yu'ād¹⁴⁸ ol Ḥazret-i Faḥr-ı Cihān-tāba
Anuñ şer'-i şerīfide olanlar emn [ü] rāhatdur

Beni dūr itme yā Rab şer'-i ğarrā-yı Muḥammedden
Anuñ şer'-i şerīfi bā'is-i didār-ı cennetdür¹⁴⁹

İlāhā baña didāruñ yiter cennet degül maṭlūb
Cihānuñ ni'meti zīrā bu dil-süzāna¹⁵⁰ naḳmetdür

Velī 'aşḳ ehline cennet olur ṭamu-yı pür-āteş
Gerekmez baña cennet rü'yetinden ğayr[ı] zilletdür¹⁵¹

¹⁴⁶ “Ümidinizi kesmeyin.” | Burada Zümer Sûresi 53. âyetten iktibas yapılmıştır.

¹⁴⁷ Zünüb//şefḳatūñ: Senüñ luṭfuñ cemī'-i 'āleme M1

¹⁴⁸ Şalāt-ı//yu'ād: Şalāt şad selam M1

¹⁴⁹ şer'-i//cennetdür: evliyā'u'llāhdan her dem, Olaruñ himmeti dā'im cemālu'llāha rü'yetdür M1

¹⁵⁰ Cihānuñ//süzāna: Cemālünşüz baña cennet gerekmez ol da M1

¹⁵¹ Gerekmez//zilletdür: Baña rü'yet yiter ṭamuda olsam daḥı cennetdür M1

Kaynaklar

- Aktan, B. (2006). "Kemal Ümmî Divanı'nın Makâlât Adlı Yazması ve Dil Özellikleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 20, Konya, s. 99-111.
- Alvan, T. (2022). "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 29, s. 118-164.
- Değerli, A. (2014). "Küpe Dağı Eteğinde Bir Kentin Kuruluşu Hikayesi: Makâlât-ı Seyyid Harun Veli", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 9, Sayı 18, s. 125-134.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca – Türkçe ansiklopedik lûgat*, Aydın Kitabevi.
- Donuk, S. (2019a). "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Etvâr-ı Seb'a Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Kenzü'l-etvâr", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, C. 5, S. 4, s. 596-631.
- Donuk, S. (2019b). "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Kenzü'l-esrâr Adlı Tarikatnamesi", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 3, s. 386-406.
- Donuk, S. (2020). "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-silsile Adlı Silsilenâmesi", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, C. 6, S. 1, s. 16-36.
- Egüz, E. (21.03.2023). "NÛRÎ, Priştineli Beg-zâde", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-pristineli-begzade>
- Erkan, M. (21.03.2023). "Bahrü'l-hakâik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahrul-hakaik>.
- Es'ad, *Makâlât-ı Seb'a Aşer*, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, no. 27 Hk 299/6.
- Fıglalı, E. R. (1981) "İbn Sadrüddin eş-Şirvani ve İtikadi Mezhepler Hakkındaki Türkçe Risalesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, s. 249-276.
- Gökalp, H. (2006). "Çobanlıktan Valiliğe, Valilikten Asiliğe: Varvarı Ali Paşa ve Makâlât-ı Varvarı" *İlmi Araştırmalar*, Sayı 22, s. 111-134.
- Kanar, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Say Yayınları.
- Kasap, İ. ve Günaydın, Y. T. (2005). "Ali Ulvi Baba ve Bektaşılık Makâlâtı Adlı Eseri",

Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I Bildiriler Kitabı, Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.

Kutlu, S. (2013). *Mezhepler tarihine giriş*. Dem Yayınları.

Mutçalı, S. (1995). *Arapça – Türkçe sözlük*. Dağarcık Yayınları.

Şahin Koç, E. (2008). *İbrahim Ethem Giridi'nin Makâlât-ı Hikemiyye Adlı Eserinin Sadeleştirilmesi ve Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Turan, S. (21.03.2023). "GÜLŞENÎ (Saruhani)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulseni-saruhani>

Ünver, İ. (2008). "Çeviri yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.